

## SİYASAL YOZLAŞMA VE EKONOMİK GELİŞMEYE ETKİLERİ\*

Bayram BAYRAKÇI \*\*

### GİRİŞ

Siyasal yozlaşma, ekonomik ve sosyal bakımdan topluma yüklediği sosyal maliyetleri nedeniyle, farklı boyutlarda olmakla birlikte, her toplumda görülmektedir. Yozlaşma, siyasal kararların alınması ve kamu politikalarının uygulanması aşamasında daha çok meydana gelmektedir. Siyasal yozlaşma, toplumsal çıkarlara ters düşme pahasına, toplumu oluşturan bütün bireylerin kişisel çıkar sağlamak amacıyla her türlü yasal ve yasal olmayan kuralları ihlal etmesi olarak tanımlanmaktadır. Siyasal yozlaşma, Türkiye'de de son 15 yıldır giderek artan bir yoğunlukla ülke gündemini meşgul etmektedir. Devletin bozulduğu, siyasetin yozlaştığı, toplumun kirlendiği iddiaları gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle siyasette ve bürokraside görülen yozlaşma kamuoyunun en önemli gündem maddesi haline gelmiştir.

Kuşkusuz, yozlaşma toplumun kurumlarını ve kurallarını tahrip etmektedir. Özellikle ekonomik gelişme sürecinde meydana gelen yozlaşma, makroekonomik istikrarı bozucu ve ekonomik gelişmeyi engelleyici etkilere neden olmaktadır. Bu etkilerin topluma yüklediği maliyetin boyutlarının ne olduğu konusu, ekonomistlerin ilgisini çekmektedir.

Siyasal yozlaşma, az çok her ülkede olmasına rağmen, siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye olan etkilerini inceleyen çalışmalar sınırlı derecede azdır. Ülkemizde bu konuda teorik ve ampirik çalışma boşluğunun olduğu gözlenmektedir. Bu çalışma, siyasal yozlaşma konusundaki teorik ve ampirik çalışma boşluğunu doldurulmasına yönelik bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye olan etkileri işlenerek, ilgili literatürün zenginleştirilmesi sağlanacaktır.

Şüphesiz siyasal yozlaşma gibi bir olgunun, toplumun her kesiminde ve kurumunda az ya da çok etkileri vardır. Siyasal yozlaşmanın bu kurumlara etkilerinin incelenmesi ise oldukça güç hattâ imkânsızdır. Biz bu çalışmada; siyasi kararların alınması ve uygulanması sürecinde görülen yolsuzlukların ekonomik gelişme üzerindeki etkilerini teorik ve ampirik olarak inceleyeceğiz.

Çalışmamız, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde siyasal yozlaşmanın tanımı yapılarak türleri kısaca açıklanacaktır. İkinci bölümde ise her türlü siya-

\* Bu çalışma, "Siyasal Yozlaşma ve Ekonomik Gelişmeye Etkileri: Türkiye Uygulaması (1983-1998)" adlı Yüksek Lisans Tezinden özetlenmiştir.

\*\* Erciyes Üniversitesi Yozgat Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.

sal yozlaşma faaliyetlerinin ekonomik gelişme üzerindeki hem olumlu hem de olumsuz etkileri teorik ve ampirik olarak işlenecektir.

## I- SİYASAL YOZLAŞMANIN TANIMI

Siyasal yozlaşma konusuyla ilgilenen yazarlar, siyasal yozlaşma kavramının henüz siyaset bilimi literatüründe bütünüyle açıklığa kavuşturulmuş bir kavram olmadığını ifade etmektedirler. Siyaset bilimcilerin yanı sıra konu ile ilgilenen diğer yazarlar, siyasetçiler ve kamuoyu, siyasal ahlâkın bozulmasını ifade etmek için "siyasal yozlaşma" kavramı yerine "rüşvet ve yolsuzluk" veya sadece "yolsuzluk" kavramını kullanmaya meyillidirler. Halbuki "yolsuzluk" **siyasal yozlaşmanın** kapsadığı anlamdan daha dar bir anlama sahiptir.<sup>1</sup> Ancak, gerek ülkemiz yazarlarının yapmış olduğu tanımlar, gerekse yabancı yazarların yapmış olduğu tanımlar, anlam olarak birbirine benzemektedir.

Yolsuzluk; maddesel kazanç için (örneğin rüşvet), ya da parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak (örneğin kayırma) kamusal yetkinin yasa dışı kullanımını içeren davranış ve eylemleri kapsamaktadır.<sup>2</sup> İngilizce "corruption" sözcüğü yaklaşık olarak bu anlamdadır. "Essential English Dictionary" 'de "corruption" karşılığı olarak bozulma, çürüme, doğru yoldan sapma sözcükleri kullanılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Örneklerle Türkçe Sözlüğü"nde yolsuzluk; kötüye kullanma, suistimal, kural dışı sözcükleri ile tanımlanmaktadır.

**Turgay Ergün'e** göre, yolsuzluk; kamu hizmeti gören kişi ya da grupların, özel maddi çıkarlar ya da statü kazançları sağlamak için normal görev davranışlarını bu özel amaçlar doğrultusundan saptırmalarıdır.<sup>3</sup> **Refik Çulpan** ise, maddesel kazanç ya da parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak kamusal yetkinin yasa dışı kullanımını kapsayan eylemlerin tamamını yolsuzluk saymaktadır.

**Jacop van Klaveren;** yozlaşmayı, kamu görevini ticaret olarak gören ve bundan elde ettiği geliri maksimumlaştırma yollarını arayan devlet memurluğu olarak tanımlamıştır.<sup>5</sup>

Yozlaşma konusunu detaylı bir şekilde işleyen **Nye'ye** göre, yozlaşma, kamu görevinde, bazı nedenlerden dolayı, (aile ya da yakınlık ilişkisi gibi) parasal veya makamsal çıkar sağlama davranışı; kişisel çıkar sağlama amacıyla çeşitli yollarla kuralların ihlal edilmesi; örneğin, rüşvet, nepotizm, kaynakların yanlış yönlendirilmesi ve benzeri şekillerde çıkar sağlamaktır.<sup>6</sup>

<sup>1</sup> Coşkun Can Aktan, "Siyasal Pataloji ve Siyasal Yozlaşma," *Yeni Türkiye*, sayı 14, Mart-Nisan 1997, s.1063

<sup>2</sup> A. Ümit Berkman, *Az gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, TODAİE Yayını, Ankara, 1983, s. 9

<sup>3</sup> Turgay Ergün, "Yönetimde Yozlaşma Olgusu Üzerine," *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Mart 1987, s. 24.

<sup>4</sup> Refik Çulpan, "Bürokratik Sistemin Yozlaşması," *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1980, s. 34.

<sup>5</sup> Jacop van Klaveren, "Yolsuzluk Kavramı", (Çev. Aytaç Eker), Edit. A. Eker ve Coşkun Can Aktan; *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama*, Ankara- 1994, s. 4.

<sup>6</sup> J. S. Nye, "Corruption and Political Development: A Cost- Benefit Analysis," *American Political Science Review*, Cilt 61, (Haziran 1967), s. 417



Konu ile ilgili birçok çalışma yapmış olan Coşkun Can Aktan, **siyasal yozlaşma** kavramını geniş ve açık bir şekilde şöyle tanımlamıştır: "Siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı gurupları) **özel çıkar** sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlâki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmalarına **siyasal yozlaşma** veya **politik yozlaşma** adı verilir."<sup>7</sup>

Bize göre siyasal yozlaşma, toplumsal çıkarlara ters düşme pahasına, toplumu oluşturan bütün bireylerin kişisel çıkar sağlamak amacıyla her türlü yasal ve yasal olmayan kuralları ihlal etmesidir.

Yukarıda yapılan tanımlardan anlaşılacağı gibi, yozlaşma kavramı rüşvet, zimmet ve adam kayırmacılık gibi eylemlerin tümünü ifade etmek için kullanılmıştır. Bazen de rüşvet kavramı yerine sadece yolsuzluk kavramı kullanılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde kavram kargaşasını önlemek için yozlaşma faaliyetlerine konu olan diğer yolsuzluk türleri (rüşvet, rant kollama ve benzerleri) kendi isimleriyle kullanılacaktır.

## II- SİYASAL YOZLAŞMANIN TÜRLERİ

Siyasetçi ve bürokratlar, kanunlardan ve devlet otoritesinden aldıkları bir takım güç ve yetkilere sahiptirler. Her türlü kararların alınması ve uygulanması aşamasında bu güç ve yetkileri kanunlara uygun, toplumun yararına olacak şekilde kullanmaları gerekir. Ancak, söz konusu yetki ve güç, kişisel çıkarlar elde edebilmek için farklı yozlaşma biçimlerini kullanarak, kanunlara aykırı ve toplumun zararına olacak şekilde de kullanılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, kişisel çıkar sağlamaya yönelik olarak ortaya çıkan yozlaşma türleri ana başlıklar altında kısaca işlenecektir.

### 1- Rüşvet

Maddesel çıkar karşılığı yapılan yolsuzluğun en yaygın ve bilinen şekli, rüşvettir. **Berkman**, kamu görevlilerinin (para, mal, hediye gibi) maddesel çıkar karşılığı bunları sağlayan kişi ya da kümelere, çıkar sağlamalarını rüşvet olarak tanımlamaktadır.<sup>8</sup>

Rüşvette, para, mal, hediye gibi maddesel değerler açıkça verildiği gibi, dolaylı yollardan da kamu görevlisine, özellikle üst düzey yönetici ve siyasilere çıkar sağlanabilir. Rüşveti alan kişiye ait bir malın değerinin çok üzerinde bir fiyata satın alınması, o kişinin kira vermeden lüks bir dairede oturmasının sağlanması, ona pay ve tahvil senetleri, borç para verilmesi (asla geri ödenmeyecek), ücretsiz yaşam sigortası, tatil, eğlence olanakları tanınması, aynı kişiye kamu görevinden ayrıldığı anda çıkar sağladığı kuruluşun yönetim kurullarında görev verilmesi gibi dolaylı yöntemlerle rüşvet ödenebilmektedir.<sup>9</sup>

<sup>7</sup> Aktan, loc. cit., s.1064.

<sup>8</sup> Berkman, loc. cit., s. 21.

<sup>9</sup> Ibid.

## 2- Haraç

Haraç denilen yozlaşma türünde, kamu görevlisi; karşısındaki kişiden, işini yapmak için bir bedel istemektedir. Diğer bir deyişle kamu görevlisi yapması gerekli bir işlemi yapmak için vatandaştan yasal olmayan bir ödeme talebinde bulunmaktadır.<sup>10</sup> Buradaki yozlaşma olgusu, rüşvetten farklı olarak, tek taraflı gerçekleşmekte ve kamu görevlisinden kaynaklanmaktadır. Berkman, haracı, "açık yiyicilik", ya da aktif rüşvet diye de adlandırmaktadır.<sup>11</sup>

## 3- Aracılık

Rüşvetin doğrudan verilemediği durumlarda ortaya çıkan bir yozlaşma türüdür. Özellikle, yönetim aşamasında yüksek kademedeki bürokratların kullandığı yozlaşma biçimidir. Teşviklerin dağıtılması sırasında, yüksek kademelere atamalarda, yeni açılan kadroların doldurulması sırasında, rüşvetin, müşteri tarafından direk olarak muhatabına çeşitli nedenlerden dolayı verilemediği durumda aracılık kurumu devreye girmektedir.

## 4- Zimmet

Maddesel çıkar içeren yozlaşma türlerinden biri olan rüşvette; karşılıklı değiş - tokuş söz konusu idi. Yani, biri rüşveti veren, diğeri rüşveti alan olmak üzere iki taraf vardır. Zimmet de ise tek bir taraf, yani sadece kamu görevlisi vardır.

Kamu görevlisinin, para ya da mal türünden kamusal bir kaynağı, yasalara aykırı olarak kişisel kullanımı için harcaması ya da kullanmasına zimmet denir.<sup>12</sup> Örneğin, bir kamu görevlisinin, devlete ait bir daktilo ya da bir bilgisayarı kendi özel gereksinimi için kullanması, zimmete örnek olarak verilebilir. Yine, bir kamu görevlisinin, kendi özel otomobilinin benzin sarfiyatını, makamından yararlanarak devlet kanalıyla karşılaması da zimmete bir örnektir. Zimmet, bu açıdan hırsızlık ile aynı anlamdadır.<sup>13</sup>

## 5- Adam Kayırmacılık (İltimas)

Siyasal kararların uygulanması sürecinde ortaya çıkan bir siyasal yozlaşma türü de "adam kayırmacılık"tır. "İltimas" kelimesi de aynı anlama gelir. İltimas, "haksız yere ve yasa dışı kayırma, arka çıkma" demektir. Halk dilinde iltimas ve adam kayırmacılığı ifade etmek üzere "torpil" kavramı da yaygın olarak kullanılmaktadır.<sup>14</sup> Adam kayırmacılığın, akraba kayırmacılık, eş-dost kayırmacılık ve siyasal kayırmacılık gibi üç değişik türü bulunmaktadır.

<sup>10</sup> Berkman, loc. cit.,s.24.

<sup>11</sup> Ibid.

<sup>12</sup> Berkman, loc. cit., s. 25.

<sup>13</sup> Coşkun Can Aktan, *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi 1980-1990 Türkiye Deneyimi*, AFA Yayınları, İstanbul, Temmuz 1992.

<sup>14</sup> Aktan, loc. cit., "Siyasal Pataloji ve Siyasal Yozlaşma," s.1068.



## 6- Patronaj ve Hizmetsiz Memurluklar

Siyasal partilerin, iktidara geldikten sonra, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan "üst düzey bürokratları" görevden almaları ve bu görevlere yine siyasi yan-daşlık, ideoloji, akraba kayırmacılık gibi faktörler nedeniyle yeni kimseleri atamaları yaygın şekilde görülmektedir. Bu duruma literatürde "patronaj" adı verilmektedir. Aşırı patronaj; bazı bakanların, çeşitli görevlere atama yapılması, danışman istih-dam edilmesi ve benzeri konularda sınırsız bir yetkiye sahip olmaları anlamına gelmektedir. Aşırı partizanlık ve aşırı patronaj pek çok toplumda siyasi yozlaşma-nın en yaygın türlerinden birini oluşturmaktadır.

Ülkemizde "arpalık" olarak adlandırılan Kamu İktisadi Teşekkülleri'ne (KİT) ihtiyaç olmadığı halde, personel alınması, patronaj uygulamasına çarpıcı bir örnek-tir. "hizmetsiz memurlar", siyasi iktidarın arpalığı olan bu KİT'lerde iş yapmadan, işe gelmeden maaş almaktadır. Arpalıklar, siyasi iktidar mensuplarının, akrabala-rına, yakınlarına ve partililere dağıttığı makam ve mevkilerdir.<sup>15</sup>

## 7- Hizmet Kayırmacılığı

Türk toplumu tarafından neredeyse kanıksanan bir yozlaşma türüdür. Hatta kendi yöreleri için hizmet kayırmacılığı yapmayan siyasetçileri, bir sonraki seçim-lerde oy vermeyerek cezalandırmaları bile söz konusudur. Bu yozlaşma türü, daha çok siyasi süreçte ortaya çıkmaktadır. "Hizmet kayırmacılığı" siyasi iktidarın; gelecek seçimlerde yeniden iktidarda kalabilmek amacıyla, bütçe ödeneklerini, oylarını maksimize edecek şekilde seçim bölgelerine tahsis etmesi ve böylece büt-çe kaynaklarını yağmalamasıdır. Gerçekten de siyasi yarıştan galip çıkan ve ikti-darı kazanan parti, en fazla oy aldığı yerleşim bölgelerine daha fazla ödenek ayırma eğiliminde olmaktadır. Özellikle hükümet başkanı (başbakan) ve üyelerinin (bakanlar), kendi seçim bölgelerine yeniden seçilebilmeyi garantilemek amacıyla daha fazla yatırım için ödenek ayırması çok yaygın olan bir siyasi yozlaşma türü-dür. Kısaca, kaynakların dağıtılmasında, yerleşim bölgeleri ve ihtiyaçlar dikkate alınmamakta, hizmetler siyasi iktidarın kendi seçim bölgelerine götürülmektedir.<sup>16</sup>

## 8- Oy Ticareti ve Oy Satın Alma

Kamuoyunun parlamentoya olan güveninin sarsılmasının en önemli nedenle-rinden biri olan oy ticareti, yasama sürecinde ortaya çıkan bir siyasi yozlaşma türüdür. Parlamentoda siyasi kararların alınması sırasında, siyasi partiler; kendi menfaatleri doğrultusunda parlamentoya sunmuş oldukları kanunları, karşılıklı ola-rak destekleyebilirler. Bu bir anlamda karşılıklı oy alışverişi ya da ticarettir. Şüphesiz oy ticareti, bazı durumlarda karar alma sürecini kolaylaştırması bakımından yararlı olabilir. Siyasi süreçte bazı konularda karar alınması sıkı ve sert kurallara bağlanmış olabilir. Örneğin, belli bir konuda karar alınması, parlamentonun üye tam sayısının belirli bir oranına bağlanmış olabilir. Bu durumda, siyasi partiler,

<sup>15</sup> Aktan, loc. cit., "Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma," s. 1069-1070.

<sup>16</sup> Ibid., s. 1070.

parlamentoya sunacakları kanun tasarılarının onaylanmasını karşılıklı olarak sağlayabilir; oylarını birbirlerini desteklemek suretiyle kullanırlar.

Ancak bazı durumlarda, oy ticareti, siyasal yozlaşma ve siyasal ahlâk dejenereasyonuna neden olabilmektedir. Siyasal partiler, işin içinde ortak çıkarlar olunca, birbirlerini destekleyebilmektedir. Örneğin, milletvekili maaşlarının ve emekli ikramiyelerinin artırılması, milletvekili emeklilik yaşının indirilmesi, birbirlerini aklama durumlarında olduğu gibi, milletvekilleri ortak çıkarları doğrultusunda oy kullanabilmektedir. Kısaca, karşılıklı çıkar söz konusu olunca, oy ticareti yapılabilir.

Oy satın almanın bir diğer şekli de, seçmen oyunun satın alınmasıdır. Seçim yapılmasına yakın bir zamanda hız kazanan oy satın alma; özellikle kırsal kesimde ve varoş olarak tanımlanan düşük gelir seviyeli kenar mahalleli seçmenlerin oyları pazarlık yapılarak para ya da başka bir çıkar karşılığı satın alınır.

### 9- Önceden Bilgilendirme

Bu türden siyasal yozlaşma, daha çok hükümetlerin yürütme alanında aldıkları kararlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerin, bazen idari ve ekonomik kararları gizlilik içerisinde almaları gerekebilir. Bu kararları vatandaşların hiç beklemedikleri bir zamanda açıklamaktadır. Bununla birlikte, alınması düşünülen bir ekonomik kararın, kimi bakanlar, üst düzey bürokratlar ve bazı iktidar partisi milletvekilleri önceden çıkar ve baskı gruplarına, bazı fırsatçı spekülâtorlere çıkar karşılığı sunulması veya bildirilmesi söz konusu olabilmektedir. Özellikle, ekonomide devletin müdahaleci ve düzenleyici rolünün fazla olması, bu tür siyasal yozlaşmayı artırmaktadır. Örneğin, devletin, KİT 'ler aracılığıyla bazı mal ve hizmetlere yaptığı fiyat ayarlamalarından (zamlardan) önceden haberdar olabilen bazı kişi ve kurumlar yaptıkları stoklarla zamlardan sonra milyarlarca lira kazanabilmektedirler. Bu tür siyasal yozlaşma halk dilinde "vurgunculuk" olarak adlandırılmaktadır.<sup>17</sup>

### 10- Gönül Yapma

Gönül yapma, siyasal iktidarın, seçim öncesinde kendisine yardımcı olan bazı partizan grupları, seçim sonrasında, devletin olanaklarından yararlandırılması olarak tanımlanabilir.<sup>18</sup> Gönül yapma, adam kayırmacılığın ve hizmet kayırmacılığın farklı bir uygulamasıdır. Siyasetçiler, gelecek seçimlerde oy kaybına uğramamak için çıkar ve baskı gruplarının isteklerini mümkün olduğunca yerine getirmeye çalışırlar. Örneğin, belediye seçimleri öncesinde, A adayına maddi destek sağlayan X Anonim Şirketi, seçim sonrasında, şirketin önünden geçen yolun asfaltlanmasını belediye başkanından isteyebilir. Başkanın, öncelik sırasını dikkate almaksızın X Anonim Şirketi'nin yolunu asfaltlaması gönül yapmadır.<sup>19</sup>

<sup>17</sup> Ibid., s. 1073.

<sup>18</sup> Musa Eken ve M. Lütfi Şen; "Yönetimde Yozlaşmaya Karşı Yönetimsel Etik ve Açıklık," *Yeni Türkiye*, sayı 14, 1997, s. 1087.

<sup>19</sup> Aktan, loc. cit. "Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma", s. 1073.



## 11- Lobi ve Lobcilik

"Ekonomik çıkar ve baskı gruplarının; hükümet üyeleri, yasama organı üyeleri ve bürokratlarla gizli görüşmeler yaparak, kendi çıkarları doğrultusunda yasal düzenlemeler yaptırma çabalarına" lobcilik denir.<sup>20</sup>

Baskı grupları, iktidarı etkilemek, belirli konularda kamuoyu oluşturmak için, lobcilik yaparak kamuoyunu yanlarına çekmek isterler. Bunu propaganda kampanyaları ile gerçekleştirirler. Propaganda kampanyalarında çoğunlukla oturumlar, basına verilen demeçler, bilim adamlarına hazırlatılan ve basında yayınlanan raporlar kullanılır. Bilim adamlarına hazırlatılan TOBB'un "vergi reformu", TÜSIAD'ın "özelleştirme" ve ESIAD'ın " Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri" bu tür yayınlara örnek teşkil eder. Ayrıca, baskı grupları, kamuoyu oluşturmak adına gazete, TV, radyo gibi kitle iletişim araçları kurmakta; kendi istekleri doğrultusunda yayınların yapılmasını sağlamaktadır.<sup>21</sup>

## 12- Rant Kollama

Bilindiği gibi, iktisat literatüründe rant, "uzun dönemde arzı sabit olan üretim faktörlerinin fiyatı" olarak tanımlanır. Yani, rant kavramının temelinde kısıtlı olma olgusu yatar. Örneğin, toprak kısıtlı bir üretim faktörü olduğu için, rant sözcüğü ekonomi literatürüne toprak kirası olarak girmiş; daha sonra bu kavram, kıtlığı çeken bütün mal ve hizmetleri kapsayacak biçimde genişletilmiş olup, doğal rantlar ve yapay rantlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.<sup>22</sup> Yapay rantlar, yukarıda da kısaca bahsedildiği gibi, ekonomiye herhangi bir nedenden dolayı, devlet müdahaleleri sonucu ortaya çıkan kısıtlılık halleridir. İşte ekonomideki bu kısıtlılık durumdan yararlanarak, rekabet olmaksızın üreterek yüksek kazançlar elde etme çabalarına genel olarak rant kollama adı verilmektedir.

**Tollison**, rant kollamayı, "kıt kaynakların, yapay olarak yaratılan transferleri elde etmek için harcanması" olarak tanımlarken,<sup>23</sup> **Bhagwati**, "herhangi bir mal veya hizmet üretmeden gelir getiren doğrudan verimli olmayan kâr kollama faaliyetleri" olarak tanımlamaktadır.<sup>24</sup>

**James M. Buchanan**, rant kollamayı, "birey veya çıkar kümelerinin, ekonomik bir fazlalık yaratmaktan çok iktisadi ve sosyal israfa neden olacak şekilde gelirlerini maksimum düzeye çıkarma davranışları" olarak tanımlamıştır.<sup>25</sup>

**C. Aktan**, bu tanımların hepsini kapsayacak şekilde rant kollamayı, "kişilerin veya çıkar gruplarının devlet tarafından yapay olarak yaratılan ekonomik transferle-

<sup>20</sup> Coşkun Can Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, Takav Matbaası, Ankara, 1994, s.167.

<sup>21</sup> Hakan Ay, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Lobcilik", *Yeni Türkiye*, sayı 14, 1997, s. 1193.

<sup>22</sup> Şiir Yılmaz, "Rant Arayışları ve Demokrasi," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt: XXII, sayı:206-209, s.50

<sup>23</sup> Richard D. Tollison, "Rent Seeking: A Survey", *Kyklos*, 1982, s. 578.

<sup>24</sup> Jagdish N. Bhagwati, "Directly Unproductive Profit-Seeking (DUP) Activities", *Journal of Political Economy*, Vol. 90 No: 5 October 1982, s. 989.

<sup>25</sup> James M. Buchanan, "Rant Kollama Kâr Kollama", (Çev. Aytaç Eker), Edit. C.Can Aktan- Aytaç Eker *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama*, Ankara 1994, s. 278

ri elde etmek için giriştikleri faaliyetler ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalar" olarak tanımlamaktır.<sup>26</sup>

### III- SİYASAL YOZLAŞMANIN EKONOMİK GELİŞMEYE ETKİLERİ

Literatürde siyasal yozlaşmanın, her alanda olduğu gibi, ekonomik gelişme üzerinde de olumsuz etkilerinin olduğu görüşleri oldukça fazladır. Özellikle korumacılığın hakim olduğu politik sistemlerde siyasal yozlaşma; devlet gelirlerini azaltarak makroekonomik istikrarın bozulması, kaynak tahsisinde dengesizlik ve kaynakların verimsiz kullanılması, gelir dağılımının bozulması gibi olumsuz etkilere sahiptir. Ancak, yolsuzluğun bazı koşullarda ekonomik gelişme üzerinde olumlu etkilerinin olabileceği de ileri sürülmüştür. Bu yöndeki çalışmalar son 25 yılda ortaya çıkmıştır. Söz konusu çalışmalardan başlıcaları, **Nathaniel H. Leff** (1964),<sup>27</sup> **David H. Bayley** (1966)<sup>28</sup>, **Joseph. S. Nye** (1967) tarafından yapılmıştır.

Yozlaşmanın ekonomik gelişme üzerinde olumlu etkilerinin olabileceğini ileri süren yazarların fikirlerine yönelik eleştiriler, çok geçmeden, konuyla ilgili başka yazarlar tarafından yapılmıştır. Bunlara örnek olarak **Y. Mansoor Marican** (1971), **Herbert Werlin** (1973), **Gabriel Ben-Dor** (1974), **Osker Kurer** (1993), **Pranab Bardhan** (1997) gösterilebilir.

Teorik düzeyde yapılan en son çalışmaları yapan yazarlardan önemli bazıları şunlardır: **John Mukum Mkabu** (1996),<sup>29</sup> **Scott Kennedy** (1997),<sup>30</sup> **W. Gray Cherly ve Daniel Kaufman** (1998),<sup>31</sup> **Paolo Mouro** (1998),<sup>32</sup> dur.

Türkiye'de ise, bürokratik yozlaşmanın etkilerini teorik olarak en kapsamlı bir etüdü **A. Ümit Berkman** (1983)<sup>33</sup> yapmıştır. **C. Can Aktan** 'ın 1992'de yazdığı kitapta, yozlaşmanın toplumsal değişim dönemlerindeki gelişim seyri anlatıldıktan sonra, siyasal yozlaşma etkilerinin, kaynak dağılımında dengesizlik ve kaynak kullanımındaki etkisizliği analiz edilmiştir. Aynı eserde Türkiye'de 1980-1990 yılları arasındaki çeşitli yozlaşma faaliyetlerinin etkileri işlenmiştir.<sup>34</sup> Son yapıtlardan biri

<sup>26</sup> Aktan, op. cit , **Çağdaş Liberal ...**, s.163.

<sup>27</sup> Nathaniel H. Leff, "Economic Development Through Bureaucratic Corruption", **American Behavioral Scientist**, Vol. 8, No: 3, 1964.

<sup>28</sup> David H. Bayley, " The Effect of Corruption in a Developing Nation", **Western Political Quarterly**, Vol. 19, No: 4, 1966.

<sup>29</sup> John Mukum Mkabu, " Bureacratic Corruption in Africa: The Futility of Cleanups", **Cato Journal**, Vol 16, Spring/Summer 1996.

<sup>30</sup> Scott Kennedy, " Comrade's Dilemma," **Problem of Post Communism**, Vol 44, Mar/april 1997.

<sup>31</sup> W. Gray Cherly and Daniel Kaufman,"Corruption and Development, **Finance and Development**, Mart 1998. (Çev. Fikret Demir, "Yolsuzluk ve Kalkınma", **Maliye Dergisi**, Ağustos 1998).

<sup>32</sup> Paolo Mauro, "Why Worry About Corruption", **IMF Work Paper**, Economic Issues, no 6, 1997.

<sup>33</sup> Berkman, op. cit., **Azgelmiş Ükelerde...**,1983. Yazar, bu eserinin bir bölümünü 1987 de makale olarak yayınlamıştır. Özellikle, yolsuzluğun siyasal , toplumsal gelişme üzerindeki etkileri ve ekonomik kalkınmaya olan etkilerinin geniş bir analizi yapılmıştır. A. Ümit Berkman, "Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar", **Siyasal Bilgiler Dergisi**, Cilt LXIII No: 34, 1988.

<sup>34</sup> Aktan, **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi...**, 1992.



de **Fikret Demir**'in **W. Gray Cheryl ve Daniel Kaufman** 'ın, "Corruption and Development" adlı makalesinin Türkçe çevirisidir (1998).<sup>35</sup>

Çalışmanın bu bölümünde, önce siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye olası yararlı etkileri hakkındaki görüşler incelenecektir. Daha sonra, bu görüşlere yönelik eleştiriler sunulacak ve ayrıntılı olarak incelenecektir.

#### A- SIYASAL YOZLAŞMANIN EKONOMİK GELİŞME ÜZERİNDEKİ OLUMLU ETKİLERİ

Siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişme üzerinde faydalı etkileri olduğunu ileri sürerler; tartışmaya, yozlaşmanın, az gelişmiş ülkelerdeki politik sistemin yapısından kaynaklandığını ileri sürerek başlamaktadır. Bu yazarlar, devleti yönetenlerin, ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı politikaları üretme konusundaki beceriksizlikleri ya da ideolojik eğilimleri yüzünden, yozlaşmaya neden olan sub-optimal<sup>36</sup> politikalar peşinde koştuklarını iddia etmektedirler.

Örneğin **David Bayley**, "devletlerin doğru çözümler üzerinde hiçbir tekele sahip olmadığını; devletin basit mantıksız ve saçma şeyler yapabilecek bir çok bürokratik kuruluş içeren bir kurum" olduğunu ifade etmektedir.<sup>37</sup> Bayley'e göre, ekonomik gelişmeyi yavaşlatan sorunların çözümlerine ilişkin tekelin, yalnızca devlette ve bürokraside olduğunu var saymak ve başka seçenekleri göz ardı etmek, önemli bir yanılıdır.<sup>38</sup>

**Joseph S. Nye** ise, ideolojik eğilimleri yüzünden piyasa mekanizmasına karşı çıkan yöneticilerin; siyasal yozlaşma sayesinde bu karşı çıkışlarından vazgeçtiklerini iddia etmektedir.<sup>39</sup> Ekonomik gelişmenin devlet öncülüğünde daha iyi gerçekleşebileceğini düşünen yöneticiler, devletin, ekonomiye müdahalesinin çok daha az olduğu serbest piyasa ekonomisine karşı çıkmaktadırlar.

**David Osterfield** de, devletin piyasalara aşırı müdahalesinin yozlaşma faaliyetlerini artırdığını ileri sürerek, "devlet ne kadar müdahaleci olursa yozlaşma faaliyetlerinde o kadar artış görüleceğini" iddia etmektedir.<sup>40</sup>

Siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye faydalı olacağını ileri sürerler, baskı ve çıkar gruplarının yozlaşma faaliyetleriyle devleti istedikleri noktaya getirerek ekonomik gelişmeyi hızlandırabileceklerini iddia etmektedirler. **Leff** 'e göre, "eğer baskı ve çıkar grupları devlete, ekonomik gelişme konusundaki istediklerini anlatmakta yetersiz kalırsa ve eğer bu gruplar, devletten daha çok yatırım yapıp

<sup>35</sup> Fikret Demir, "Yolsuzluk ve Kalkınma", **Maliye Dergisi**, Ağustos 1998.

<sup>36</sup> **Sub-optimal** "Politika; ekonomideki mevcut durumu ne ileriye götüren ne de kötüleştiren ekonomi politikası olarak tanımlanabilir.

<sup>37</sup> Bayley, loc. cit., s. 727

<sup>38</sup> Ibid.

<sup>39</sup> Nye, loc. cit., s. 420.

<sup>40</sup> David Osterfield "Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma". Çev. Coşkun Can Aktan, (Edit.) A. Eker ve Coşkun Can Aktan; **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Takav Matbaası, Ankara- 1994, 25-30.



ekonomik gelişmeyi hızlandırmak istiyorlarsa, bunlar, politik sisteme yozlaşma faaliyetleriyle daha çok katılarak, ekonomik gelişmeye faydalı olabileceklerdir.”<sup>41</sup>

Yukarıda kısaca tanıttığımız ve literatürde revizyonist görüş sahibi olarak bilinen yazarlar; yozlaşmanın ekonomik kalkınmaya etkilerini hem olumlu açıdan, hem de olumsuz açıdan incelemiştir. Bu görüşlerden olumlu olanları; aşağıda şu başlıklar altında incelenmiştir:

- Siyasal yozlaşma belirsizlikleri azaltır ve yatırımları artırır,
- Siyasal yozlaşma kötü ekonomik politikaların uygulanmasını engelleyebilir,
- Siyasal yozlaşma bürokratik işlemleri hızlandırıp ekonomide verimliliği ve rekabeti artırabilir,
- Siyasal yozlaşma devletin ekonomiye müdahalesini azaltarak ekonomik gelişmeyi hızlandırabilir,
- Siyasal yozlaşma hükümet ile girişimci önceliklerini uyumlaştırabilir,
- Siyasal yozlaşma iç ticaret hadlerini sanayi lehine çevirerek ekonomik gelişmeye yardımcı olabilir.

### 1. Siyasal Yozlaşma Belirsizlikleri Azaltır ve Yatırımları Artırır

Leff, siyasal yozlaşmanın, gelecekteki belirsizlikleri azaltıp yatırımları artıracığını ve mevcut olandan daha yüksek yatırım yapılarak, ekonomik gelişmenin hızlandırılacağını ileri sürmektedir.<sup>42</sup> Leff'e göre, yatırım kararları daima risk ve belirsizlik ortamında alınır. Risk ve belirsizlikler, az gelişmiş ekonomiler ve gelişmekte olan ülkelerde çok daha ileri düzeydedir. Gelecekteki arz ve talep şartlarının tahmin edilmesi; ekonomik değişim ve gelişim esnasında meydana gelen sert uygulamalar ve verilerin eksikliğinden dolayı, geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak daha da zordur. Ekonomik tahminler yapma probleminden başka, potansiyel yatırımcılar da, hükümetin temelde bilinmeyen, politik davranışlarıyla karşılaşır. Hükümetin ekonomide etkin olması sonucu, keyfi hareket etmesi ve uygulamalar üzerinde etkin kontrolleri, iş başındaki yöneticilerin başarısızlığından dolayı artmaktadır. Şahsi çıkarlara hizmet eden ve rasyonel olmayan karar alma süreçleri ve kamu kesimi politikalarının sık sık değişmesinden dolayı ekonomide riskler artar. Sonuç olarak, eğer müteşebbisler yatırım yaparlarsa, gelecekte, bu yatırımları olumsuz etkileyecek politikalar ve zararlı müdahaleler yapılmaması için bazı güvencelere ihtiyacı duyarlar. Yatırımların azaldığı ve ekonomik durgunluğun meydana geldiği politik belirsizlik ve kriz dönemlerinde, bu güvencelere daha fazla ihtiyaç duyulur. Örneğin, hükümetçe, otomobil ithalatından alınan gümrük vergilerinin indirilmesini veya yaş sınırının kaldırılmasını bekleyen bir müteşebbis, otomobil üretimi alanında hiçbir yatırım yapmayacaktır. Eğer, müteşebbisler, yozlaşma faaliyetleri sayesinde söz konusu gümrük vergisi ile yaş sınırlamasının kalkmayacağından emin olurlarsa, otomobil üretimi konusundaki yatırımlarını artıracaklardır. Söz konusu dönemler-

<sup>41</sup> Leff, loc. cit., s. 8.

<sup>42</sup> Ibid., s. 10.



de, yatırımları artırma konusundaki kararları vermek daha da zorlaşır. Müteşebbisleri daha güçlü hale getirmek ve belli teşvikler sağlamak, müteşebbislerin yapacakları yatırımların zarar görmeyeceği konusundaki iyimser tahminler, yatırımların artmasına neden olabilecektir.<sup>43</sup>

**Nye;** Doğu Afrika ülkelerindeki, girişimci yeteneklere ve kaynaklara sahip Asyalı azınlıkların; yozlaşma sayesinde görevlilerle işbirliği kurduklarını, bunun sonucunda yatırım yapmaktan çekinmediklerini ve ekonomiye katkıda bulduklarını belirtmektedir.<sup>44</sup> Nye; ideolojik eğilimleri yüzünden girişimcilere karşı olan yöneticiler, yolsuzluklar sayesinde yöneticiler ikna edilerek, yatırımları artırma yönünde harekete geçirilebileceklerini ileri sürmektedir.<sup>45</sup> (Ekonomik gelişmenin, devlet tarafından gerçekleştirilmesinin daha uygun olacağını düşünen bir siyasi iktidar, özel teşebbüse karşı çıkacaktır.)

**Bayley** de, rüşvet alan kamu görevlisinin, rüşvet verene oranla tüketim eğiliminin düşük, yatırım eğiliminin yüksek olması durumunda, yozlaşma faaliyetlerinden elde edilen paraların, yatırım yapılabilecek kesime kaynak transferi gerçekleştirildiğinde, yatırıma tahsis edilebilir potansiyel fonları artırabileceğini ileri sürmektedir.<sup>46</sup> Bu fikri destekler bir görüşe sahip olan **Nye** ise, politikacıların ve üst düzey kamu görevlilerinin aldıkları rüşvetin, alt düzey kamu görevlilerine göre daha az tüketime harcandığını belirtmektedir.<sup>47</sup>

## 2. Siyasal Yozlaşma Ekonomik Kalkınma İçin Uygun Olmayan Politikaların Uygulanmasını Engelleyebilir

**Leff;** hükümet ve bürokrasi içinde ortaya çıkan siyasal yozlaşma, yanlış politikaların yol açacağı kayıplara karşı bir korunma ve bir engel olacağını ileri sürmektedir.<sup>48</sup> Leff'e göre, az gelişmiş ülkelerde hükümetlerin, aktif olarak ve akıllı bir şekilde ekonomik gelişmeyi hızlandıracak hükümet politikaları geliştireceklerine yönelik hiçbir güvence yoktur. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerde müteşebbisler böyle bir güvenceye sahip olmak isterler.

Örneğin, ihracat teşvikleri, ithal ikamesi veya sektörler arası öncelikler gibi temel konularda uzmanlar, farklı görüşlere sahip olabilirler. Bir kurum belli bir politika uygularken, bir diğeri başka bir politika izleyebilir. Bunun sonucu olarak eğer, hükümet kararlarında hata yaparsa, rüşvet; kötü politikaların uygulanmasını engelleyerek paha biçilmez bir güvence olur ve mevcut politikaların aynen sürdürülmesini temin ederek, kötü ekonomik politikaların olası maliyetlerini ortadan kaldırır.<sup>49</sup>

Bu noktada **Leff,** Şili ve Brezilya'dan örnek vererek, konuyu şöyle açıklar: Şili ve Brezilya 'daki enflasyonun en önemli unsurlarından biri üretimde durgunluk

<sup>43</sup> Ibid., s. 11.

<sup>44</sup> Nye, loc. cit., s. 420-421.

<sup>45</sup> Ibid., s. 420.

<sup>46</sup> Bayley, loc. cit., s. 728.

<sup>47</sup> Nye, loc. cit., s. 423.

<sup>48</sup> Leff, loc. cit., s. 10.

<sup>49</sup> Ibid., s. 11.

ve tarım ürünleri fiyatlarındaki artış olmuştur. Şili ve Brezilya hükümetleri tarım ürünleri fiyatlarını dondurmak ve kontrolleri artırmak üzere bürokrasiyi görevlendirerek, enflasyona karşı koymuştur. Şili'de bürokrasi ısrarla fiyat kontrollerini sürdürmeye devam ettiğinden, çiftçiler fiyatların düşük olduğu gerekçesiyle tarım ürünleri arzını kısmış; sonuç olarak gıda ürünlerinin sağlanması büyük sorun olmuştur. Buna karşılık Brezilya'da fiyat denetimi uygulaması, yozlaşma faaliyetleri sonucu, etkisiz kalmış üreticilerin uyguladığı fiyat artışlarına göz yumulmuştur. Bir süre sonra da, gıda fiyatlarının yükselmesiyle beraber, üretim artışı gerçekleşmiş; fiyatlar eskisinden daha aşağıya düşerek gıda ürünlerinin sağlanması sorun olmaktan çıkmıştır.<sup>50</sup>

### 3. Siyasal Yozlaşma Bürokratik İşlemleri Hızlandırıp Ekonomide Verimliliği ve Yenilikleri Artırabilir

Siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye faydalı olacağını ileri sürenlerin bir diğer argümanı da, yozlaşmanın, bürokratik işlemleri hızlandıracağı görüşüdür. **Nye**, bürokrasi kalitesinin yüksek olduğu Hindistan 'da bile yolsuzluklar ile ilgili aşırı kontrollerin, gelişmeyi engellediğini belirtmektedir. Nye, Sovyetler Birliği'nde fabrika yöneticilerinin, yolsuzluk sayesinde belli bir esneklik sağlayarak, kararların alınması sırasında merkezi planlamadan daha etkili ve hızlı olduklarını ileri sürmektedir.<sup>51</sup>

Yozlaşmanın bürokraside etkinliği artıracağı konusundaki diğer bir görüş de **Weiner** 'e aittir. Weiner'e göre, yozlaşmanın yarattığı esneklik olmasaydı, karmaşık, kırtasiyecilik katı bir kamu yönetiminin olduğu Hindistan'da ekonomik yaşam felce uğradı. Weiner, yozlaşma faaliyetlerini bu açıdan, yönetsel çarkı işleten bir tür "gres yağı"na benzetmektedir.<sup>52</sup>

**O. P. Dwivedi**, az gelişmiş ülkelerde bürokrasinin aşırı kuralcılığı sonucu yönetsel kararların alınmasında ve işlerin yürütülmesinde gecikmelerin yaygın olduğunu, yozlaşma faaliyetlerinin ise bürokrasiyi düzterek canlandırdığını, formaliteleri azaltıcı bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir.<sup>53</sup>

**Leff**, yolsuzlukların, firmaların verimliliğini artırdığına inanmaktadır. Leff'e göre, lisanslar gibi kimi ticaret belgelerinin kısıtlı tahsislerinde, talep; arzı aşmakta, genellikle en yüksek rüşveti veren söz konusu belgeleri alabilmektedir. Ancak rüşvet bir maliyet ögesidir. Rüşveti veren firma, fazladan olan bu maliyeti, ya daha önceden biriktirdiği kendi kaynaklarından ya da faaliyetlerini daha verimli bir şekilde yürüterek karşılayacaktır. Bundan dolayı rekabet ve etkinliğe doğru bir eğilim sisteme girerek, ekonomik gelişmeyi hızlandırabilir.<sup>54</sup>

**Leff**, yozlaşmanın, yenilikleri artırma yoluyla da, ekonomik gelişmeye faydalı olabileceğini ileri sürmektedir. Leff'e göre, az gelişmiş toplumlarda yenilik yapmak isteyenler, rakiplerin ekonomik çıkarlarına ters düşeceğinden dolayı, çok ciddi en-

<sup>50</sup> Ibid., s. 11-12.

<sup>51</sup> Nye, loc. cit., s. 420.

<sup>52</sup> Ibid., s. 236.

<sup>53</sup> O.P. Dwivedi, "Bureaucratic Corruption in Developing Countries", *Asian Survey*, Vol 7, No: 4, 1967, p.252.

<sup>54</sup> Leff; loc. cit., s. 11.



gellemelerle mücadele etmek zorundadır. Yeni işlem ve ürünler, eski yerleşik olanlarla ekonomik olarak rekabet edemeyeceğinden, karşı çıkanlar genellikle yatırımlarının korunması ve gelecekteki getirileri için hükümete baskı yapacaklardır. Eğer hükümet ve bürokrasi yenilikleri desteklerse ya da yerleşik olanlarla mücadele edip onları saf dışı bırakırsa, yenilikler ekonomide kendini hissettirebilir. Bürokratik korunmalarla ilgili politik ayrıcalıkların varlığı halinde yenilikçi firmalar kendini uzun süre ayakta tutabilir.<sup>55</sup>

#### 4. Siyasal Yozlaşma Devletin Ekonomiye Müdahalesini Azaltarak Kalkınmayı Hızlandırabilir.

Siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye olan etkilerini işleyen yazarlardan biri de **David Osterfield** 'dir. Osterfield, yozlaşma ile devletin faaliyet alanları arasında belli bir ilişkinin olduğunu ve devlet ne kadar müdahaleci olursa yozlaşma faaliyetlerinde o derece artış göstereceğini ileri sürmektedir. Osterfield, ekonomik açıdan zararlı sonuçlar doğuran kanun ve politikalardan kaçınmayı, genişletici yozlaşma (expansive corruption) olarak tanımlar. Ona göre genişletici yozlaşmalar ekonomik özgürlüklerin devletçe engellenmesinin yaratacağı zararları önlemeye yardımcı olacağından, ekonomik gelişmeye faydalı olabilecektir.<sup>56</sup>

Tablo 1'de, bazı devletlere ait, yolsuzluk ile ekonomiye devlet müdahalesi ilişkisi yer almaktadır. Tablonun sol tarafındaki veriler, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 1998 yılına ait Yolsuzluk Algılama Endeksinden alınmıştır. Söz konusu endekste 84 ülkenin yolsuzluk puanları vardır. Bu ülkeler arasından, yolsuzlukların en az algılandığı 17 ülke (Türkiye hariç) seçilmiştir. Tablonun sağ tarafındaki veriler, Fraser İnstitute'nin 1998 yılında dünyada ekonomiye devlet müdahalesinin en az ülkeleri saptamak amacıyla yapmış olduğu çalışmadan alınmıştır. Söz konusu çalışmada, 80 ülkenin ekonomiye devlet müdahalesinin yoğunluk puanları vardır. Bu ülkeler arasından ekonomiye devlet müdahalesinin en az olduğu 15 ülke seçilmiştir.

<sup>55</sup> Ibid.

<sup>56</sup> Osterfield, loc. cit., s. 28-29.

**Tablo 1: Yolsuzluk ile Ekonomiye Devlet Müdahalesi İlişkisi**

Dünyada Yolsuzluğun En Az Olduğu Ülkeler			Dünyada Ekonomiye Devlet Müdahalesinin En Az Olduğu Ülkeler		
Sıra No	Ülkeler	1998 İndeks Puanı	Sıra No	Ülkeler	1998 İndeks Puanı
1	Finlandiya	9.6	1	Hong Kong	9.2
2	İsveç	9.5	2	Singapur	8.2
3	Yeni Zelanda	9.4	3	Yeni Zelanda	8.0
4	İzlanda	9.3	4	ABD	7.6
5	Kanada	9.2	5	İsviçre	7.7
6	Singapur	9.1	6	Malezya	7.0
7	Hollanda	9.0	7	İngiltere	7.0
8	Norveç	9.0	8	Tayland	7.0
9	İsviçre	8.9	9	Kanada	6.9
10	Avustralya	8.7	10	Japonya	6.9
11	Lüksemburg	8.7	11	Avustralya	6.8
12	İngiltere	8.7	12	Güney Kore	6.7
13	İrlanda	8.2	13	İrlanda	6.7
14	Almanya	7.9	18	Hollanda	6.4
15	Hong Kong	7.8	19	Almanya	6.4
16	Avusturya	7.5			
17	Amerika	7.5			

**Kaynak :** C. Can Aktan, "Dünyada ve Türkiye'de Yolsuzluklar (Yolsuzlukların Ölçülmesi, Ekonomide Serbestleşme ve Demokratikleşme ile İlişkisi Üzerine Bazı Uluslararası Analizler)", **Yeni Türkiye**, Mart-Nisan 1997, s1203.

Tablodaki verilere bakıldığında bu görüşlerin doğru olduğu görülüyor. Dünyada devlet müdahalesinin en az olduğu ülkeler aynı zamanda dünyada yolsuzlukların en az olduğu ülkeler olduğu açıkça görülmektedir. Dünyada ekonomiye devlet müdahalesinin en az olduğu ülkelerin başında Hong Kong gelmektedir. Dünyada yolsuzlukların en az olduğu ülkeler arasında Hong Kong 15. sıradadır. Dünyada devlet müdahalesinin en az olduğu ülkeler arasında Singapur ikinci sırada, Yeni Zelanda üçüncü sıradadır. Yolsuzluk sıralamasında ise, Singapur 6. sırada, Yeni Zelanda üçüncü sıradadır. Bu bir çelişki gibi görünmesine rağmen, tablo 1 değerlendirilirken, ülke sıralamaları toplam olarak değerlendirmelidir. Burada önemli olan husus, yolsuzluğun en az olduğu 17 ülke içinde bulunan her hangi bir ülkenin, yine ekonomiye devlet müdahalesinin en az olduğu ülkeler arasında olmasıdır.



## 5. Siyasal Yozlaşma İç Ticaret Hadlerini Sanayi Lehine Çevirerek Ekonomik Gelişmeye Yardımcı Olabilir

Buraya kadar, siyasal yozlaşmanın ekonomik kalkınmaya faydalı olacağını ileri süren kimi yazarların görüşlerini sunduk. Ancak bize göre, siyasal yozlaşma fiyat makasları yoluyla da sanayi kesiminde sermaye birikimini artırarak, bu sektörde yatırımların artırılması sonucu, ekonomik gelişmeye yardımcı olabilir.

Bilindiği gibi azgelişmiş ülkelerde yatırımlar için gerekli olan sermaye, ya iç kaynaklardan ya da dış kaynaklardan sağlanır. Çoğu zaman ikinci seçenek hem mümkün olmaz, hem de gelişme bakımından sakıncalı olabilir. Bu nedenle, kalkınma için gerekli olan sermaye birikimi, iç kaynaklardan sağlanmaktadır. İlk defa Sovyet ekonomist **Evgeny Preobrashensky** tarafından ileri sürülen bir fikre göre, devlet fiyat makasları yoluyla iç ticaret hadlerini sanayi sektörü lehine çevirerek sanayi sektörü için gerekli olan sermaye birikimini sağlayabilir.<sup>57</sup>

İşte biz bu görüşten yola çıkarak, baskı ve çıkar gruplarının rant kollama faaliyetleri yoluyla, siyasal karar alma sürecinde politikacıları etkileyebileceklerini düşünüyoruz. Örneğin, söz konusu baskı ve çıkar gruplarının, tekstil sektöründe faaliyet gösterdiğini ve hükümetten pamuk fiyatlarını baskı altında tutulmasını istediklerini düşünelim. Bu durumda sanayi girdisi olan hammaddeyi ucuzlaştıracaktır. Böylece tekstil için gerekli olan hammaddeyi daha düşük fiyattan temin ettikleri için girdi maliyetleri azalacaktır. Sonuç olarak, tarım kesiminden aktardıkları birikimleri yatırıma dönüştürerek, kalkınmayı hızlandırabileceklerini düşünüyoruz. Burada önemli olan, tarım sektörünün dikkate alınıp alınmadığı; yani bu kesimin ne kadar fakirleştirileceğinin umursanıp umursanmadığı hususudur.

**Ergün Kip**, 1963- 1985 yıllarını kapsayan bir çalışmada, Türkiye'de iç ticaret hadlerinin sanayi lehine geliştiğini ampirik olarak göstermiştir.<sup>58</sup> Bizim bu örnekte vurgulamak istediğimiz husus, Türkiye 'de iç ticaret hadlerinin sürekli olarak sanayi sektörü lehine değiştiğidir. Gelişmekte olan ekonomilerde bu durum sürpriz değildir. Çünkü bu ülkelerde baskı ve çıkar grupları organize olmuştur (Türkiye'de TOBB, TÜSİAD örnek olarak verilebilir). Bunlar daha çok sanayi sektöründe faaliyet gösterirler. Hükümetten, kendi faaliyet kolları yararına olan politikaların uygulanmasını isterler.

Buna karşın tarım sektöründe çalışanlar bilinçsiz ve örgütsüz bir yapıya sahiptirler. Hükümetten, tarım sektörü lehine politikaların uygulamasını isteseler de örgütsüz oldukları için etkisiz kalırlar.

Sonuç olarak, sanayi kesiminde sürekli faaliyet gösteren baskı ve çıkar grupları, hükümetleri, iç ticaret hadlerinin sanayi lehine dönüşmesi konusunda politikalar üretmeye zorlayabilirler. Sonuç olarak, iç ticaret hadleri, baskı ve çıkar

<sup>57</sup> Rajj Kumar Sah and Joseph E. Stiglitz; "The Economics of Price Scissors" **The American Economic Review**, vol 76, no: 5, December-1986, s.1197.

<sup>58</sup> Ergün Kip, "Türkiye Ekonomisinde İç Ticaret Hadleri", Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Tarım Haftası 1987, Sempozyum, Ankara 6-7 Ocak 1987. (1963 -1985) Ayrıca Türkiye de yapılan diğer ampirik çalışmalardan önemli bazıları şunlardır. DİE, "Türkiye de Ticaret Hadleri (1973 -1986)", DİE Yayınları, yayın NO: 1294, 1988. Ve Servet Mutlu, "Price Scissors in Turkish Agriculture", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1-2, 1990, s. 190-192. , 1988.



gruplarının rant kollama faaliyetlerinin bir sonucu olarak da sanayi lehine gelişebilir.<sup>59</sup>

Baskı ve çıkar gruplarının istedikleri rantlar, herkesin bildiği yöntemlerle (örneğin, tarım ürünlerinin taban fiyatlarını düşük kalmasını sağlayarak) sanayi kesimine aktarılabilir. Söz konusu rantlar, sanayi kesiminde ek bir gelir yaratarak yatırımları artırabilir ve ekonomik gelişmeyi hızlandırabilir.

## B- SİYASAL YOZLAŞMANIN EKONOMİK GELİŞME ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Az gelişmiş ülkelerin çoğunda siyasal yozlaşma, hem bu ülkelerin iktisatçıları hem de yabancı iktisatçıları tarafından geniş ölçüde analiz edilmiştir. Siyasal yozlaşmayla ilgili tartışmaların çoğu, politik sistemin yapısından kaynaklanmaktadır. Ekonomik gözlemcilerin yorumları, özellikle ahlâki temellere dayanmakla birlikte yolsuzlukların, ekonomide verimsizlik, teknokratik yetersizlikler ve ekonomik büyüme üzerinde zararlı etkilere sahip olduğu vurgulanmıştır.

Yozlaşma konusunda çalışmalar yapan yazarların çoğunun üzerinde uzlaştıkları husus; yozlaşmanın, toplumun ileriye dönük değişimini ve ekonomik gelişmeyi engellediğidir.<sup>60</sup>

Çalışmamızın bu bölümünde siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişmeye faydalı olacağını ileri süren görüşlerin eleştirileri yapılacaktır. Bu konuda yapılmış yeni çalışmalardaki görüşler, ampirik çalışmalarla desteklenerek, aşağıda verilen ana başlıklar altında işlenecektir.

- Siyasal yozlaşma ekonomik gelişmeyi engellemektedir,
- Siyasal yozlaşma yerli ve yabancı yatırımları engeller,
- Siyasal yozlaşma devlet gelirlerini azaltarak makroekonomik istikrarı bozar,
- Siyasal yozlaşma bürokrasinin çalışmasını önleyerek ekonomik gelişmeyi yavaşlatır,
- Siyasal yozlaşma yenilikleri, verimliliği ve rekabeti engeller,
- Siyasal yozlaşma meslek gruplarının önem sırasını değiştirerek, ekonomik gelişmeyi yavaşlatır,
- Siyasal yozlaşma gelir dağılımını ve kaynak dağılımını bozar, kaynakların etkin kullanılmamasına neden olur.

<sup>59</sup> İç ticaret hadleri gibi makroekonomik etkileri olan politikaların, sadece baskı ve çıkar gruplarının etkisiyle geliştiği söylenemez. İç ticaret hadlerini etkileyen unsurların başında tarım ve sanayideki üretkenlikte değişimleri, tarımsal destekleme fiyatları, dünya fiyatlarındaki gelişmeler gelir. Daha fazla bilgi için bakınız: Cihan Dura, **Türkiye Ekonomisi**, Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 19, Kayseri - 1991, s.165-171.

<sup>60</sup> Bayley, loc. cit., s. 719



## 1. Siyasal Yozlaşma Ekonomik Gelişmeyi Engellemektedir

Hatırlanacağı gibi, yozlaşmanın ekonomik gelişmeye yararlı etkileri olacağını ileri sürenler; kamu kesimi öncülüğünde ekonomik gelişme seçeneğinin uygun olmadığı, devletin basit, mantıksız, saçma şeyler yapan birçok bürokratik kuruluş olduğunu, devletin, ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı politikalar üretmediği varsayımından yola çıkmaktaydılar. Devletin ekonomik politikalarının ekonomik gelişme açısından uygun olmayabileceğini, özel sektörün ve çıkar gruplarının yozlaşma faaliyetleri sayesinde, bu politikaları etkileme ve düzeltme olanağına kavuştuklarını ileri sürmekteydiler. **Ben-Dor**'a göre, bu fikirlerin geçerli olabilmesi için bir şekilde yozlaşma ile ekonomik gelişme arasında bir korelasyonun olması ve bunun gösterilmesi gereklidir.<sup>61</sup> Yani, yozlaşmanın yoğun olduğu ülke ve dönemlerde hızlı bir ekonomik kalkınmanın gerçekleşmiş olduğunu gösteren kanıtların olması gerekir. Halbuki, bunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Aksine, durum tam tersinedir.

**Mancur Olson**, ülkelerin büyüme oranları ile ülkedeki çıkar ve baskı gruplarının etkinliği arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Olson'a göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle İngiltere'nin, kısmen de ABD'nin büyüme oranlarının yavaşlaması, bu ülkelerdeki güçlü çıkar gruplarının etkinliğini kaynaklanmaktadır. ABD ve İngiltere diğer gelişmiş ülkelere göre en düşük büyüme oranlarına sahiptirler. ABD'de çeşitli lobilerin rant kollama faaliyetleri ülkenin büyümesini dolaylı yollardan yavaşlatırken, İngiltere'de çok güçlü tarım birlikleri, ticaret odaları ve güçlü sendikal örgütler; yeni teknolojilerin uyarlanmasına karşı durarak, kalkınmanın önünde önemli bir engel oluşturmuşlardır. Olson, Kıta Avrupası'nda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı büyüme oranının gerçekleşmesini, Savaş'tan sonra çıkar ve baskı gruplarının bu ülkelerdeki eski güçlerini yitirmelerine bağlamaktadır.<sup>62</sup>

**Veder ve Gallaway**, Amerika 'dan ilginç örnekler vererek konuyu desteklemektedir. Yazarlara göre, ABD'nin son yıllarda yavaşlayan büyümesi çıkar ve baskı gruplarına bağlanmalıdır. Ülkenin çok geniş bir alana yayılmış olması ve farklı özelliklere sahip eyaletlerle yönetilmesi, özellikle eyaletlerdeki yozlaşma düzeyini ve dolayısıyla bunların büyüme oranlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Güney eyaletlerinde sayıca fazla olan ve daha önce bu eyaletlere yerleşmiş olan gruplar, bu eyaletlerdeki büyüme oranlarının düşük olmasına neden olmuştur. Güçlü çıkar gruplarının olduğu eyaletlerde gerçekleşen büyüme oranı, tahmini büyüme oranının yaklaşık yüzde 40 altında seyretmektedir. Buna karşılık çıkar ve baskı gruplarının zayıf olduğu eyaletlerde gerçekleşen büyüme oranı, tahmini büyüme oranının yaklaşık yüzde 98'i oranında olmaktadır.<sup>63</sup>

**Andrei Sheifer ve Robert W. Vishny, Paolo Mauro** 'nun 1993 yılında yayınlanan "Country Risk and Growth" makalesine dayanarak bildirdiğine göre; hem toplam hem de özel yatırımların, inceleme yıllarında düşük gerçekleştiğini, bunun da ekonomik kalkınmayı engellediğini ifade etmektedir. Mauro, çalışmasında, "Economist Intelligence Unit" tarafından yayınlanan ve özel yatırımcılara 68 ülke

<sup>61</sup> Ben-Dor, loc. cit. s. 70.

<sup>62</sup> Mancur Olson, *The Rise and Declines of Nations*, New Haven, Yale Uni. Press, 1982, s. 65-79.

<sup>63</sup> R. Vedder and L. Gallaway; "Rent - Seeking, Distributional Coalition Taxes, Relative Prices and Economic Growth," *Public Choice*, Vol 51, no: 1, 1986, s. 97-98.



için 56 risk faktörü ile ilgili sübjektif değerlendirmeler sunan "Business International" 1984 yılı yolsuzluk indeksini kullanmıştır. Yolsuzluk değişkeni, "şüpheli ödemeler ve yolsuzluk içeren işlemler derecesi" olarak tanımlanmış ve 1980 yılı için kullanmıştır. Mauro'nun bulgularına göre, 1980 yılı gayri safi yurtiçi hasılasına oranlandığında, yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde, hem toplumsal hem de özel yatırımların daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan bu hesaplamalarla, sonuçta yolsuzlukların ekonomik gelişme açısından engelleyici etkisinin olduğu görülmektedir.<sup>64</sup>

Hükümet dışı bir organizasyon olan "Uluslararası Şeffaflık (Transparency International)" örgütü; yolsuzlukların ekonomik gelişmeyi birçok yönden etkilediğini, büyümeyi engellediğini, yabancı yatırımları ürküttüğünü, ödünç verilebilecek kredileri engellediğini, alınan krediler ve muhtemel yatırımlarda "white elephant"<sup>65</sup> projelerine yöneltildiğini, yolsuzluk yapanların bu sayede çok büyük kârlar elde ettiğini, kamunun ise bu yatırımlardan faydalanmadığını ileri sürmektedir. Aynı kuruluşun Dünya Bankası'nın yapmış olduğu bir araştırmaya dayanarak bildirdiğine göre, benzer iki ülke arasındaki kalkınma hızları karşılaştırıldığında, yaygın yolsuzluk olan ülkenin kalkınma hızının, az yolsuzluk olan ülkenin kalkınma hızına göre 0,5 - 1 oranda daha düşük gerçekleştiği görülmektedir.<sup>66</sup>

## 2. Siyasal Yozlaşma Yerli ve Yabancı Yatırımları Engeller

Rüşvet alan kamu görevlisinin; rüşvet verene oranla tüketim eğiliminin düşük, yatırım eğiliminin yüksek olması durumunda yozlaşmanın ekonomik gelişme için yararlı olduğu görüşü de eleştiriye uğramıştır. **Marican**, maaşları genellikle düşük olan alt ve orta düzey kamu görevlilerinin bu tür ek gelirleri tüketime harcayacaklarının kesin olduğunu, üst düzey yöneticilerinin alabileceği yüksek miktarlardaki rüşvetin de lüks tüketime harcanacağını ileri sürmektedir.<sup>67</sup> Bürokratların lüks araba satın alma tutkuları herkes tarafından bilinen bir gerçektir. **Ben-Dor**'a göre, ister vergi kaçırın iş adamı, ister rüşvet alan bürokrat örneğinde olsun, yolsuzluk ve rüşvet sonucu kazanılan paranın yatırıma yöneldiğine ilişkin bir kanıt yoktur.<sup>68</sup>

**Waterbury** de büyük çaplı yolsuzluk paralarının ülke dışına çıkartıldığını ve bu paraların yabancı ülke bankalarına yatırıldığını ileri sürmektedir.<sup>69</sup>

<sup>64</sup> A. Shleifer and R.W. Vishny, "Corruption", *The Quarterly of Economics*, August, 1993, s. 611.

<sup>65</sup> **White Elephant Projeleri**, son derece masraflı, çok az bir azınlığın yararlandığı, kamu yararının olmadığı lüks yatırım projeleridir. Yılda sadece 20 ya da 30 gün kullanılan ve bazı bakanlıklara ait tatil köyleri bu tip projelere örnek gösterilebilir.

<sup>66</sup> Transparency International, "Facts and Figures on Corruption 11 Questions Most Frequently Asked by Journalist", 20 /02 /1999, s.3. [http://www.transparency.de/contact/media\\_tag.html](http://www.transparency.de/contact/media_tag.html).

<sup>67</sup> Y. Mansoor Marican, "Corruption and Violence" *Philiphine Journal of Public Administration*, Vol 15, No: 1, 1971, s.25.

<sup>68</sup> Ben-Dor, loc. cit., s. 70-71.

<sup>69</sup> John Waterbury, "Corruption, Political Stability and Development: Comparative Evidence from Egypt and Maracco", **Government and Opposition**, Vol 11, No: 4 1976, s. 443-445. Aynı şekilde Nye, bu şekilde elde edilen paraların İsviçre bankalarına gittiğini örnekler vererek göstermektedir. Nye, loc. cit., s. 421. Yine Ben-Dor, bu paraların İsviçre Bankalarına yattığını veya casinolarda harcandığını ileri sürmektedir. Dor, loc. cit., s. 71.



Siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişme için oluşturduğu en zararlı etki, siyasal düzenin, devletin ve yönetimin yasallığını ve saygınlığını zedelemesidir. Bilindiği gibi kalkınma için gerekli olan yabancı sermaye, siyasal ve idari açıdan istikrarlı ülkeleri seçer. Yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde kuralsızlık ve kanunsuzluğun had safhada olması, yabancı yatırımcıların bu ülkeye gelmesini engellemektedir. Leff'e göre, az gelişmiş ülkelerde iş yapan yabancı yatırımcılar yozlaşmaların ortaya çıkardığı engeller yüzünden bu ülkelerde yatırım yapmaktan vazgeçmektedir. Çünkü, kendi işlerinin normal sürecinde bile, rüşvet vermek durumunda kalırlar.<sup>70</sup> Ayrıca yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde kuralsızlık ve kanunsuzluk sonucu, "keyfi" hareket eden siyasiler ve bürokratların davranışları yabancı yatırımcıları söz konusu ülkelere yatırım yapılmasını engellemektedir.

Dünya Bankası'nın bir çalışması; doğrudan yabancı sermaye yatırımları konusunda ilginç saptamalar yapmıştır. Çalışmaya göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, rüşvetin yaygın ve sistemli olduğu ülkelere, rüşvetin uygun olması durumunda akmaya devam eder. Eğer yolsuzlukların maliyeti, firmalar için dayanılmaz derecede olursa, yabancı sermaye o ülkeden tamamen çekilebilir. Çünkü verilen rüşvetler bir maliyet unsuru oluşturmakta ve maliyetler çok yüksek ve gelecekte belirsizlikler varsa, global piyasa ve kaynaklar göz önünde tutularak, yabancı yatırımların o ülkedeki varlığını sürdürmesi mümkün olmayacak ve o ülkeden ayrılacaktır. Ayrıca yüksek seviyedeki yolsuzluklar, uluslararası ekonomide o ülkenin güvenilir olma riskini artırmaktadır.<sup>71</sup>

Yine **Paulo Mauro**, yolsuzluk miktarı ile yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu regresyon analizi ile tespit ettiğini ileri sürmektedir. Yazara göre; yozlaşma arttıkça, yatırımlar ve ekonomik büyüme azalmaktadır. Yolsuzluk indeksindeki bir standart birimlik iyileşmenin yatırımlarda % 4'lük, fert başına milli gelir düzeyinin %05'in üzerinde bir artışa neden olmaktadır. Örneğin, yolsuzluk indeksini 6'dan 8'e yükselterek iki puanlık bir iyileşme sağlayan bir ülke<sup>72</sup> yatırımlarda % 4'lük bir artış sağlayarak beraberinde istihdam ve ekonomik gelişme üzerinde yaralı etkiler sergileyecektir.<sup>73</sup>

Yolsuzlukların yabancı yatırımları engellediği konusunda teorik nitelikte onlarca makale vardır. Ancak, "1997 Dünya Gelişme Raporu"nda bildirildiğine göre, Dünya Bankası'nın 69 ülkede 3600 firma ile yapmış olduğu bir araştırma, yatırımlar ile yolsuzluklar arasında negatif bir korelasyonun olduğunu göstermektedir.<sup>74</sup>

Yine Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yaygın yolsuzluk olaylarının yatırımları çok şiddetli bir şekilde azaltabileceğini ileri sürmektedir. Bu örgütün yaptığı bir araştırmaya göre, yolsuzluk algılama endeksinin ( Bu endekse göre, 10 puan alan bir ülkede yozlaşma hiç görülmemektedir. 0 puan alan bir ülkede yolsuzluğun yay-

<sup>70</sup> Leff, loc. cit., s. 9,

<sup>71</sup> World Bank Work Paper, loc. cit., s.12-13.

<sup>72</sup> Yazar, analizinde Uluslararası şeffaflık örgütünün yayınlamış olduğu Yolsuzluk Algılama Endeksi'ni kullanmış olup; bu endekse göre, 0 puan en fazla yolsuzluk düzeyini 10 puan en az yolsuzluk düzeyini göstermektedir. Bu örgütün 1995, 1996, 1997, 1998 yıllarında yayınlamış olduğu Yolsuzluk Algılama Endekslerine bakınız ek 1.

<sup>73</sup> Mauro, loc. cit., s. 5.

<sup>74</sup> World Bank 1997 World Development Report, <http://www.worldbank.org/html/extdr/corrptn/corruptn.pdf>, 23.02.1999.



gın olarak görüldüğü anlaşılmalıdır.) gösterdiği Singapur'dan (düşük yolsuzluk olan ülke) Meksika'ya kadar (çok yüksek yolsuzluk olan ülke) yolsuzluk düzeyindeki bir artış, marjinal vergi oranlarını %20 'lerin üzerinde bir artışa neden olmaktadır. Marjinal vergi oranlarında %1 'lik bir artışın, yabancı yatırımları yaklaşık % 5 dolayında azalttığı hesaplanmaktadır. Örneği verilen bu tip bir yolsuzluk; yabancı yatırımlar için cazip olan bir ülkenin, hemen hemen tüm doğrudan yabancı yatırım yapma olanaklarını ortadan kaldırmaya neden olacağı iddia edilmektedir.<sup>75</sup>

### 3. Siyasal Yozlaşma Devlet Gelirlerini Azaltarak Makroekonomik İstikrarı Bozar

**Dünya Bankası'nın** yapmış olduğu bir araştırma, yolsuzlukların özellikle gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik istikrarı bozduğunu ve kamu gelirlerini azalttığını vurgulamaktadır. Çalışmaya göre, yozlaşma faaliyetleri, harcamalarını etkin bir şekilde kontrol edilmesini engellemektedir. Yozlaşma faaliyetleri sonucu, rekabet ortamı yaratılmadan ihaleye giren firmalar, yüksek fiyatlarla iş yapmıştır. Maliye Bakanlığı'nın ve Merkez Bankası'nın incelemelerinin etkisiz kalması sonucu, vergi azalması ve geri ödenmeyen batık kredilerin oluşturduğu borçlar nedeniyle devlet geliri azalmaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülkede, yolsuzluklar sonucu vergiden kaçınılması yeraltı ekonomilerinin oluşması suretiyle vergi gelirlerini azaltabilir.<sup>76</sup> Benzer görüşlere **C. Can Aktan** da yer veriyor. Aktan'a göre, siyasal yozlaşma ile elde edilen istisna ve muafiyetler, yatırım indirimi, vb. vergi teşvikleri sonucunda, devletin vergi gelirlerinde azalmalar meydana gelmektedir.<sup>77</sup>

Aynı şekilde **C.W. Gray ve D. Kaufman**, yolsuzlukların firmaları yeraltına ittiğini, devletin vergi geliri toplama kapasitesini azalttığını ileri sürüyorlar. Yazarlara göre, yolsuzluklar, gittikçe daha az sayıda vergi mükellefine daha da fazla vergi yüklenmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak, devletin gelirleri azalmakta; devlet, yapması gereken asli görevlerini tam olarak yerine getirememektedir. Devlet, yapması gereken esas görevlerden biri olan adalet dağıtma görevini tam olarak yapmamaktadır. Böylece, gittikçe artan bir yolsuzluk ve yeraltı ekonomisine yol açmaktadır.<sup>78</sup>

### 4. Siyasal Yozlaşma Bürokrasinin Çalışmasını Önleyerek Ekonomik Gelişmeyi Yavaşlatır

Yozlaşma konusunda, özellikle bürokraside yolsuzluk konusunda çalışma yapan yazarlarımızdan **İlhan Tekeli ve Gencay Şaylan**, siyasal yozlaşmanın kamu politikalarını saptırdığını, yönetimin uygulamaya çalıştığı plan ve programların gerçekleşmesini önlediğini, yönetimin rasyonel ve verimli çalışmasını zorlaştırdığını ileri sürmektedirler.<sup>79</sup> Yazarlara göre politika ve programların, yozlaşmalar sonucu

<sup>75</sup> Transparency International,, 20 / 02 / 1999. s. 3.

<sup>76</sup> World Bank, "Helping Countries Combat Corruption: the Role of the World Bank," Corruption and Economic Development, **Work Paper**, 1999, s. 12. [http://www.worldbank.org/corruption\\_and\\_development.htm](http://www.worldbank.org/corruption_and_development.htm), 23.02.1999.

<sup>77</sup> Aktan, op. cit., **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi...**,s. 60

<sup>78</sup> Gray and Kaufman, loc. cit., s. 92.

<sup>79</sup> Tekeli ve G. Şaylan, loc. cit., s. 104 -105.



öngörülen biçim ve düzeyde uygulanamaması; yönetimi acizleştirmekte, yönetme kapasitesini düşürmektedir. Yönetimin özü olan düzeni sağlamak zorlaşmaktadır. Bu koşullar altında kamu yönetiminden beklenen fonksiyonların verimli bir biçimde yapılması olanaksızlaşıyor, bürokrasi kalkınmanın etkin bir aracı olacağı yerde, engeli durumuna düşüyor.<sup>80</sup>

Yozlaşma faaliyetlerinin yaptırımsız kalması durumunda bürokraside çalışanlar, iş başarma güdülerini ve çalışma isteklerini yitirmektedir. Dürüst ve nitelikli fakat yozlaşmaya bulaşmayan görevliler, kamu hizmetinden soğumakta, işlerine yabancılaşıp örgütten ayrılma noktasına gelmektedir.<sup>81</sup> Kamu yöneticileri, "işleri düzeltmek bana mı kaldı? Böyle gelmiş böyle gider" gibi olumsuz bir tutuma yöneliyor, hatta kimileri yozlaşma sürecine kapılıp payını almayı tercih ediyor.

Yozlaşmanın bürokraside formaliteyi azalttığı, işleri hızlandırdığı, bir bakıma verimliliği arttırdığı görüşü, **Gunnar Myrdal**'a göre açıkça yanlıştır.<sup>82</sup> Myrdal, kamu görevlisinin, örneğin, yapması gereken bir iş için rüşvet almasının verimlilikle bir ilgisi olmadığını belirtiyor. Yazara göre, kamu işlemlerini bilinçli olarak yavaşlatan görevlinin, rüşvet karşılığı işlemi sözde süratlendirmesini verimlilik saymak olanaksızdır. Ayrıca Myrdal'a göre yozlaşma dedikoduları sonucunda yöneticiler, tedirgin olmakta, karar vermekte daha da yavaş davranmaktadır. Sonuçta toplam verimlilik, ileri sürüldüğünün aksine düşmektedir.<sup>83</sup>

**Cihan Dura** da yozlaşmanın ileri sürüldüğü gibi, kırtasiyeciliği azaltmasından çok kamu işlemlerinin belli bir ücret karşılığı görülmesi durumundaki etkisinden söz edilebileceğini ileri sürmektedir. Dura, "rüşvet verenin işlerinin yapılacağını, rüşvet vermek istemeyenlerin işlerinin yapılmayacağını" belirtmektedir.<sup>84</sup>

**C. W. Gray ve D. Kaufman**, yolsuzlukların, katı idarelerin gıcırdayan tekerinin dönmeye için " bir tür gres yağı" olacağını savunanların, özellikle yolsuzlukların yaygın olduğu toplumlarda, bürokratların ve politikacıların verimliliği önleyici düzenlemeleri yaratmak ve kuralları bu şekilde yorumlamadaki korkunç etkilerini görmezlikten geldiklerini ifade etmektedir. Yazarlara göre, rüşvet; bürokrasi çarkının iyi işlemesi için "gres yağı" olacak yerde, işlerin daha ağırdan alınmasına veya işlemlerin daha karmaşık hale getirilmesine müsait düzenlemeler yapılmasını teşvik edici olmaktadır.<sup>85</sup>

Ayrıca, **C.W. Gray ve D. Kaufman**, yolsuzlukların işlemleri hızlandırarak verimlilik ve etkinliğe yol açtığı iddiasının sorgulanması gerektiğini söylemektedirler. Yazarlara göre, rüşvet ihtimalinin varlığı, başlangıçta işlemlerin yavaşlamasının nedeni olabilir.<sup>86</sup>

<sup>80</sup> Ibid.

<sup>81</sup> Ibid.

<sup>82</sup> Myrdal, loc. cit., s. 953-954.

<sup>83</sup> Ibid.

<sup>84</sup> Cihan Dura ile görüşme, 16 / 03 / 1999.

<sup>85</sup> Gray and D. Kaufman, loc. cit., s. 93.

<sup>86</sup> Ibid., s. 92-93.



## 5. Siyasal Yozlaşma Yenilikleri, Verimliliği ve Rekabeti Engeller

Yozlaşma faaliyetlerinin, yenilikleri artıracığı hakkındaki görüşler de **Murply, Shleifer ve Vishny** tarafından eleştirilmiştir. Yazarlara göre, az gelişmiş ülkelerin teknolojik yönden geri kalışlarının en önemli nedenlerinden biri, ithal ikameci sektörler belli bir süre sonra, yenilikçi ve ilerlemeye yatkın sektörleri engellemesidir. Bu tür ülkelerde yenilikçi sektörler, eski teknolojiye sahip olan fakat yönetim üzerinde güçlü baskılar kuran sektörlerce engellenir. Yenilikçi sektörler, çoğunlukla araştırma ve geliştirme harcamalarını karşılayacak mali kaynaklardan yoksun oldukları için, devletten hem uzun vadeli kredi hem de temel alt yapı hizmetlerini sağlamasını bekler. Devlet ise, elindeki kaynakları, çoğunlukla eskimiş teknolojiye sahip güçlü çıkar gruplarının etkili olduğu sektörlerle aktardığından, yeni bir icadın kendini kurtaracak duruma gelinceye kadar olan masrafını karşılayamaz. Dolayısıyla buna bağlı olarak, az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlığı süreklilik kazanır.<sup>87</sup>

**Dünya Bankası**'nın bir çalışması da küçük girişimcilerin, çoğu gelişmekte olan ülkelerde piyasaya girmesinin engellendiğini belirtmektedir. Çalışmaya göre, yolsuzluklar, iş yapma maliyetini artırmaktadır. Yenilik yaparak piyasaya girmeye çalışan küçük girişimciler, iş yapmak için gerekli olan rüşvet parasını sağlayamamaktadırlar. Buna karşın rakip firmalar, rüşvet vererek, küçük firmaların piyasaya girmesini engellemektedirler.<sup>88</sup>

Yozlaşma faaliyetlerinin verimliliği ve rekabeti artırdığına dair görüşler de eleştiriye uğramıştır. **Gabriel Ben-Dor**, normal koşullarda ekonomik bakımdan başarılı olamayacak firmaların, yozlaşmanın yarattığı ayrıcalıkla iş yapabildiklerini, yozlaşmanın yarışmacılığı ve verimliliği artırdığı konusundaki görüşlerin de sözde kaldığını belirtmektedir.<sup>89</sup>

**Murply, Shleifer ve Vishny** de, yolsuzlukların yoğun olduğu ülkelerde ekonomi politikalarının değiştiğini, yolsuzlukların piyasaların iç dinamiğini bozarak rekabeti engellediğini ifade ederek, siyasal yozlaşmanın gelişmeyi engellediğini ileri sürmektedirler. Yazarlara göre, yolsuzluklar; iş adamlarının, geleceğe yönelik tutum ve davranışlarını değiştirmelerine neden olmaktadır. Kaynakların yönlenişini ve ekonominin gidişini iş adamları belirlemektedir. Piyasalara devlet müdahalesinin olmadığı durumlarda, piyasaları kendi iç dinamikleri yönlendirir. İş adamları piyasada tutunmak ve daha fazla kâr etmek için "araştırma - geliştirme" çabalarına ağırlık verirler. Yeni ürünler bulunmasına ve var olan ürünlerin kalitesinin iyileşmesine çalışırlar. Üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve yeni pazarların bulunması yönünde çaba harcarlar. Dolayısıyla yolsuzluk yoluyla rantların yapay olarak yaratılmadığı piyasalarda, ekonomi, kendi iç dinamiklerine göre hareket ederek, kaynakların daha verimli alanlara kaymasını sağlayarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunurlar. Oysa işadamları yozlaşma faaliyetlerine neden olursa, piyasaya devlet tarafından müdahale edilmiş olur. Bu durum da piyasaların iç dinamiğinin bozulmasına, kaynakların verimsiz kullanılmasına neden olur. Dolayısıyla, ekonomik gelişmeyi engelleyici bir etki yapar.<sup>90</sup>

<sup>87</sup> Murply, Shleifer and Vishny, loc. cit., 1993. Aktaran Hava Çaha, loc. cit., s.1148.

<sup>88</sup> Worl Bank Work Paper, loc. cit., s.13.

<sup>89</sup> Ben-Dor, loc. cit., s.71

<sup>90</sup> Murply, Shleifer and Vishny, loc. cit., 1993. Aktaran Hava Çaha, loc. cit., s.1149.



**Orhan Savaş** da kamu ihalelerini kendilerine yönlendirme maksadıyla yozlaşma faaliyeti içinde bulunan firma veya baskı gruplarının; yolsuzluk nedeniyle maliyetlerinin arttığını ileri sürmektedir. Savaş, firmaların, yolsuzluk sonucu artan taahhüt maliyetleri nedeniyle azalan kâr marjlarının; taahhüt edilen mal ve hizmet kalitesi azaltarak telafi edildiği, dolayısıyla; söz konusu mal ve hizmetlerin faydalı ömürlerinin azalması ve gereksiz bakım - onarım maliyetlerine sebep olması nedeniyle, genel verimlilik düzeyinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır.<sup>91</sup>

Yozlaşma faaliyetleri sonucu devlet müdahaleleri, iş adamlarını, üretmekle kazanma yerine üretmeden kazanma faaliyetlerine yönlendirmektedir. **William Baumol**, iş adamlarının kaynaklarını üretken alanlardan çekmelerinin tarih boyunca ülkelerin düşüşlerinin ve medeniyet sahnesinden çekilmelerinin en önemli nedeni olduğunu ileri sürmektedir. Hatta Baumol, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı sebebinin devletin spekülasyon oyunlarıyla zengin olmayı teşvik ederken, üretkenliği engellemesi olduğunu iddia etmektedir.<sup>92</sup>

## 6. Siyasal Yozlaşma Meslek Gruplarının Önem Sırasını Değiştirerek Ekonomik Gelişmeyi Yavaşlatır

**David Laband ve John Sophocleus**, meslek grupları ile yozlaşma yoğunluğu arasında çok ilginç bir bağlantı kurarak, yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde hizmetlere yönelik mesleklerin revaçta olduğunu ileri sürmektedir. Yazarlar, ekonomik ilerlemenin temelinde bilim ve teknolojiye bağlı gelişmelerin yattığını ifade ettikten sonra şöyle devam ediyorlar: Bir ülkedeki teknik mesleklerin revaçta ve yoğun olması, o ülkenin üretken olduğuna işaret ederken, hizmet mesleklerinin yoğun olması, o ülkede yozlaşma faaliyetlerinin çok olduğuna işaret eder.<sup>93</sup> Laband ve Sophocleus, ABD'deki 50 eyalet üzerinde yaptıkları ampirik çalışmalardan hareketle, meslek dağılımlarının büyüme ve ilerleme ile olan ilişkisine dikkat çekmişlerdir. Yazarlar, ABD'deki eyaletlerde avukat sayısı ile büyüme oranları arasında negatif bir bağlantı olduğunu ortaya koymuşlardır. Onlara göre, bir ülkede avukat sayısının çok olması, o ülkede yozlaşma faaliyetlerinin yoğun olduğunu göstermektedir. Laband ve Sophocleus, avukat sayısının çok olduğu eyaletlerde büyüme oranlarının daha düşük olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu sonuçtan hareket eden yazarlar, hizmet sektörünün toplam ekonomideki yoğunluk oranının arttığını, buna karşın sanayi sektörünün yoğunluk oranının azaldığını belirtmektedirler. Sonuç olarak, ekonomide yeterince üretim artışı gerçekleşmediğinden dolayı, ekonomik gelişmeyi engellenmektedir.<sup>94</sup>

Bu ilginç saptamayı **Baumol** da desteklemektedir. Baumol'a göre, Amerika gibi gelişmiş ülkelerde son zamanlarda, üretken olmayan ekonomik faaliyetler,

<sup>91</sup> Orhan Savaş ile görüşme, 02 / 12 / 1998.

<sup>92</sup> W. J. Baumol, "Entrepreneurship: Productive and Unproductive and Destructive", *Journal of Political Economy*, Vol 98, No: 5, 1990, s. 910.

<sup>93</sup> David.N.Laband and J.P. Sophecleus, "The Social Cost of Rent Seeking: First Estimates", *Public Choice*, Vol 58, No. 3, 1988, s.269-274.

<sup>94</sup> Ibid., s. 247.



önemli bir sorun oluşturmaya başlamıştır. Yazara göre, Amerika'da dava ederek<sup>95</sup> gelir elde etme davranışının giderek artması, önemli bir sorun olmuştur. En zeki kişiler, hukuk, halkla ilişkiler gibi alanlara yönelmekte, dolayısıyla, mühendislik ya da bilim adamlığı gibi alanlardan uzaklaşmaktadır. Şirketler, zamanlarının büyük bir kısmını üretimden gelir elde etme yerine, yasal yolları kullanarak, yozlaşma faaliyetlerinden gelir elde etmeye ayrılmaktadırlar. Rakiplerini piyasadan silmek için çeşitli kanunları kullanmaya çalışan iş adamları, bu amaçla bürokrat ve siyasetçilerle yoğun biçimde işbirliği yapmaya yönelmektedirler. Salt bu nedenle firmalar, bünyelerindeki en iyi yerleri, mühendisler yerine, avukatlara ayırmaktadır. Bu da en zeki kişilerin hizmetler sektörüne kaymasına neden olmaktadır.<sup>96</sup>

**McCallum ve Blais** de, Amerika'nın aksine, Japonya'da en zeki kişilerin, mühendislik dallarına veya genel olarak teknik bilimlere kaydığını iddia etmektedir. Yazarlara göre, Japonya'da meslek dağılımına bakıldığında, en az insan sayısına sahip mesleklerin başında avukatlık gelmektedir. Avukat sayısının, mühendislere göre oranı, Japonya'da bir hayli düşüktür. Japon kültüründe birini dava etmek, genel olarak, hoş karşılanmayan bir durumdur. Bu ahlâki nedenden dolayı, insanlar, teknik mesleklerle yönelmektedir. Bundan dolayıdır ki Japonya'da yozlaşma faaliyetleri az olmaktadır.<sup>97</sup>

## 7. Siyasal Yozlaşma Gelir Dağılımını Bozar

Yolsuzluğun en belirgin etkisi, gelir dağılımını bozmasıdır. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, her tür yolsuzluk, gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki yapar.

Gelir dağılımı, yolsuzluk faaliyetleri sonucu, özellikle gelirin yeniden dağıtılması ve toplumdaki fakir insanların aleyhine bozulmaktadır. Fakirler, kamu mal ve hizmetlerinden yararlanmak için gerekli rüşvet parasını bulamadığından dolayı söz konusu mal ve hizmetlerden yararlanamazlar. Yolsuzluk faaliyetleri, fakirleri daha da fakir hale getirmektedir.<sup>98</sup>

Baskı ve çıkar gruplarının rant kollama faaliyetleri, hükümet politikalarını etkilemektedir. Söz konusu gruplar, emeğin gerçek piyasa değerini, asgari ücret uygulamasıyla, olması gerektiğinden daha alt seviyede tutulması sağlayabilirler. Böylece, işçilerden işverenlere doğru bir gelir transferi sağlanmış olur. İşverenler, çok büyük miktarlarda gelir elde ederlerken, işçi olarak çalışan kesimlerin gelirleri azalacaktır.<sup>99</sup>

Devletin ekonomik hayatı düzenleme amacıyla yapmış olduğu transferler, amaçları dışında kullanılmaktadır. Baskı ve çıkar grupları, bir kere devlet bürokrasisine egemen olunca, ekonomik yapıyı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirebi-

<sup>95</sup> Bir firmanın diğerini dumping yaptığını iddia ederek suçlaması veya firmanın başka firmaları tröst oluşturdukları için suçlaması.

<sup>96</sup> Baumol, loc. cit., s. 915.

<sup>97</sup> J. McCallum ve A. Blais; "Government, Special Interest Groups and Economic Growth", **Public Choice**, Vol 54, 1987, s.6

<sup>98</sup> Worl Bank Work Paper, loc. cit., s.13.

<sup>99</sup> Çaha, loc. cit., s. 1151.



lir ve kendi istekleri doğrultusunda kararlar alınmasını sağlayabilirler. Bu durum, gelir dağılımında büyük dengesizlikler yaratır.<sup>100</sup>

Devlet tarafından işsizlere, fakirlere dul ve yetimlere, yaşlılara sakatlara ve benzerlerine yapılan sosyal amaçlı transferler, gelirin yeniden dağılımında önemli rol oynamaktadır. Siyasal yozlaşma, sosyal amaçlı transferleri, gerçekten ihtiyacı olan kişilere değil, iktidar partisi yandaşları kullanmasını sağlamaktadır. Bu durum ayrı bir gelir dengesizliği yaratmaktadır.

## 8. Siyasal Yozlaşma Kaynak Dağılımını Bozarak Kaynakların Etkinsiz Kullanılmasına Neden Olur

Siyasal yozlaşmanın, önemli etkilerinden biri de ekonomik kaynakların israf edilmesi, kamu kaynaklarının kötüye kullanımı ve dağılımında görülmektedir. Baskı ve çıkar gruplarının, devletten bir ekonomik transfer elde etme çabaları, milli ekonomiyi optimumdan saptırabilmektedir. **Coşkun Can Aktan** 'a göre, bu sapma, kaynak dağılımında ve kullanımında etkinsizlikten kaynaklanmaktadır. Rant kollama sonucu imtiyaz hakkı elde eden tekelinin rekabet baskısı altında olmaması, üretim maliyetlerinde bir yükselme ortaya çıkarır.<sup>101</sup> Rant kollama faaliyetleri örneğinde olduğu gibi, hükümet tarafından yaratılan her hangi bir rantı kapmak amacıyla yapılan her türlü faaliyet, gerçek birer kaynak israfıdır.

**Shleifer ve Vishny**, çalışmalarında yolsuzlukların, gizlilik içermesi nedeniyle, yatırımların ülke ekonomisi açısından en uygun projeler yerine, gizliliğe en uygun alanlara yöneltilmesine yol açtığını vurgulamaktadırlar. Yazarlara göre, bu durum, ekonomik gelişme bakımından, kaynak dağılımı etkinliğini bozarak, bir toplumsal maliyet oluşturur.<sup>102</sup>

## SONUÇ

Siyasal yozlaşmanın, toplumun bütün kurum ve kurallarını tahrip ettiği, özellikle ekonomik gelişmeyi engelleyici etkilerinin olduğu açıkça görülmektedir. Ancak, siyasal yozlaşmanın, ekonomik gelişme üzerinde faydalı etkilerinin olabileceğine ilişkin görüşler de vardır. Bize göre bu görüşler; genellikle geçerliliği tartışılır varsayımlara dayanmaktadır. Örneğin, yolsuzluklarla tatmin edilen iş çevrelerinin çıkarlarının, kamu çıkarına uygun düştüğü varsayılmaktadır. Fakat, siyasal yozlaşmanın bir tür sömürü aracı olduğu gözden kaçırılmakta, hiç dikkate alınmamaktadır.

Örneğin, siyasal yozlaşmanın ekonomik büyümeye katkı sağladığı ya da yatırımlara katkısı olduğu konusundaki görüşler, hayali durumlarda geçerli olmaktadır. "Rüşvet alanın yatırım eğilimi, verene oranla yüksek olursa, yolsuzluktan elde edilen paralar yatırıma yönelirse, bu yatırımlar, kalkınmayı canlandırır", gibi

<sup>100</sup> Aktan, op. cit., **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi..**, s. 61.

<sup>101</sup> Ibid., s. 59-60.

<sup>102</sup> Shleifer-Vishny, loc. cit., s. 614-615.



koşullu görüşler; siyasal yozlaşmanın ekonomik gelişme üzerinde "zoraki" olumlu etkiler yüklemeye yönelik çabalar gibi görünmektedir.

Siyasal yozlaşma; başta yerli ve yabancı yatırımları engellemesi, makro ekonomik istikrarı bozması, devlet gelirlerini azaltması, bürokrasinin çalışmasını önleyerek kilitlenmesi, verimliliği düşürüp rekabeti, yenilikleri engellemesi, meslek gruplarının önem sırasını değiştirerek ekonomik gelişmeyi engellemektedir.

Siyasal yozlaşma, ekonomik kaynakların israf edilmesine, kamu kaynaklarının kötü kullanım ve dağılımına neden olmaktadır. Ekonomide etkinsizliğe yol açan siyasal yozlaşmayı tamamen bir sosyal maliyet olarak değerlendirmek mümkündür.

Her düzeydeki siyasal yozlaşmanın; bir boyutu da kamuda çalışan görevlilerin liyakatsiz elamanlardan oluşmasına neden olmasıdır. Bu durum, insan-kaynak uyumsuzluğuna yol açarak, ekonomik gelişmeyi engellemektedir.

Siyasal yozlaşma ile elde edilen istisna ve muafiyetler, yatırım indirimi, vb. vergi teşvikleri sonucunda, devletin vergi gelirlerinde bir azalma meydana gelmektedir. Baskı ve çıkar grupları bir kere devlet bürokrasisine egemen olunca, ekonomik yapıyı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirebilir ve kendi istekleri doğrultusunda kararlar alınmasını sağlayabilirler. Bu durum gelir dağılımında büyük dengesizlikler yaratmakta ve toplumsal kargaşaya neden olmaktadır. Bu da siyasal yozlaşmanın toplum üzerindeki etkisinin önemli bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak siyasal yozlaşma, devletin ekonomik hayata müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Siyasal yozlaşmanın önlenmesi, söz konusu kaynakların kurtulması yani, devletin ekonomik hayata müdahalesini mümkün olduğunca azaltılması ile mümkün olacaktır. Devletin işlettiği KİT ve benzeri kuruluşlar, özelleştirilerek siyasal yozlaşmanın önüne geçilebilir.

Kuşkusuz, yukarıda kısaca bahsedilen öneriler, siyasal yozlaşmanın önlenmesine büyük katkılar sağlayacaktır. Örneğin, alt düzey personel maaşlarının artırılması, rüşvet türü yolsuzluk olaylarını büyük ölçüde önleyecektir. Ancak, üst düzey kamu görevlileri ve siyasetçilerin maaşlarının artırılması siyasal yozlaşmayı önleyememektedir. Çünkü, uygulamalara bakılınca bu önerilerin geçersiz kaldığı görülmektedir. Eğer öyle olmasaydı, milyonlarca lira maaş alan bir banka genel müdürü rüşvet almaz, meclis başkanlığı yapmış milletvekilinin adı, yolsuzluk olaylarına karışmazdı.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi, yozlaşmanın önlenmesine yönelik olarak somut öneriler getirilebilmektedir. Ancak, söz konusu öneriler, yozlaşmayı tamamen önlemekte yetersiz kalmaktadır. Siyasal yozlaşma devletin ekonomik hayata müdahalesinin bir sonucu olarak meydana gelse de dolaylı nedenlerle de ilişkilidir. Çünkü, yozlaşma olgusu bir sonuçtur. Söz konusu olgu, toplumun yetiştirdiği bireylerden belirgin izler taşıyarak, toplumsal bir mahiyet kazanır. Kanımızca, ülkemizdeki yozlaşmanın kaynağı dolaylı nedenlerde, özellikle ilk nedenlerde aranmalıdır. Bize göre;



- İnsanımızın eğitilmesindeki aymazlığımız,
- Kolaycı, sabırsız ve kendi çıkarlarını her türlü toplumsal çıkarın önünde gören bireyler yetiştiren, insan yetiştirme sistemimiz,
- Serveti kazanırken her yolu mubah görmeye, harcarken de çok cimri olmamıza sebep olan; kaynakları rasyonel bir işletme çerçevesinde artırma konusundaki beceriksizliğimiz,
- Ahlâkı, hâla dar kalıplarında tutarak, bir türlü iş ahlâkına dönüştürmeyen değer anlayışımız,
- Evrensel aklın gereği olduğu için, objektif adalet normlarına uymak yerine "verdimse ben verdim" diyen aşiretçi adalet anlayışımız,
- Ayırt etmeyen, hedef göstermeyen, yapanın yanına bırakan siyasal yapımız,
- En temel ahlâki ve insani değerlerimizi bile satışı sunmamızı zorlayan fakirliğimiz,
- Geçmişine, kurumlarına, ilkelerine ve kendisi için çalışanlara; en küçük örneğini bile göstermekten imtina ettiğimiz vefasızlığımız,
- Bilginin aydınlık ışıkları yerine, yaşantımızı hâla inatlara göre düzenleme alışkanlıklarımız gibi dolaylı nedenler, yozlaşmanın ayrıca kaynağını oluşturmaktadır. Esasen, yozlaşmanın tamamen önlenememesi, söz konusu kaynakların kurulması için gösterilecek çabalarla mümkün olabileceği inancındayız.



Ek.1 Uluslararası Şeffaflık Örgütünün 1995, 1996, 1997, 1998 Yıllarına Ait Yolsuzluk Algılama İndeksi

Sıra No.	Ülkeler	1995 İndeks Puanı	Ülkeler	1996 İndeks Puanı	Ülkeler	1997 İndeks Puanı	Ülkeler	1998 İndeks Puanı
1	Yeni Zelanda	9.55	Yeni Zelanda	9.43	Danimarka	9.94	Danimarka	10.0
2	Danimarka	9.32	Danimarka	9.33	Finlandiya	9.48	Finlandiya	9.6
3	Singapur	9.26	İsveç	9.08	İsveç	9.35	İsveç	9.5
4	Finlandiya	9.12	Finlandiya	9.05	Yeni Zelanda	9.23	Yeni Zelanda	9.4
5	Kanada	8.87	Kanada	8.96	Kanada	9.10	İzlanda	9.3
6	İsveç	8.87	Norveç	8.87	Hollanda	9.03	Kanada	9.2
7	Avustralya	8.80	Singapur	8.80	Norveç	8.92	Singapur	9.1
8	İsviçre	8.76	İsviçre	8.76	Avustralya	8.86	Hollanda	9.0
9	Hollanda	8.69	Hollanda	8.71	Singapur	8.66	Norveç	9.0
10	Normanya	8.61	Avustralya	8.60	Lüksemburg	8.61	İsviçre	8.9
11	İrlanda	8.57	İrlanda	8.45	İsviçre	8.61	Avustralya	8.7
12	İngiltere	8.57	İngiltere	8.44	İrlanda	8.28	Lüksemburg	8.7
13	Almanya	8.14	Almanya	8.27	Almanya	8.23	İngiltere	8.7
14	Şili	7.94	İsrail	7.70	İngiltere	8.22	İrlanda	8.2
15	A.B.D.	7.79	A.B.D.	7.66	İsrail	7.97	Almanya	7.9
16	Avusturya	7.13	Avusturya	7.59	A.B.D.	7.61	Hon Kong	7.8
17	Hon Kong	7.12	Japonya	7.05	Avusturya	7.61	Avusturya	7.5
18	Fransa	7.00	Hon Kong	7.01	Hon Kong	7.28	Amerika	7.5
19	Lüksemburg	6.85	Fransa	6.96	Portekiz	6.97	İsrail	7.1
20	Japonya	6.72	Belçika	6.84	Fransa	6.66	Şili	6.8
21	G. Afrika	5.62	Şili	6.80	Japonya	6.57	Fransa	6.7
22	Porekiz	5.56	Portekiz	6.53	Kosta Rika	6.45	Portekiz	6.5
23	Malezya	5.28	G. Afrika	5.68	Şili	6.05	Botswana	6.1
24	Arjantin	5.24	Polonya	5.57	İspanya	5.90	İspanya	6.1
25	Tayvan	5.08	Çek Cum.	5.37	Yunanistan	5.35	Japonya	5.8
26	İspanya	4.35	Malezya	5.32	Belçika	5.25	Estonya	5.7
27	G. Kore	4.29	G. Kore	5.02	Çek Cum.	5.20	Kosta Rika	5.6
28	Macaristan	4.12	Yunanistan	5.01	Macaristan	5.18	Belçika	5.4
29	Türkiye	4.10	Çin	4.98	Polonya	5.08	Malezya	5.3
30	Yunanistan	4.04	Ürdün	4.89	İtalya	5.03	Namibiya	5.3
31	Kolombiya	3.44	Macaristan	4.86	Tayvan	5.02	Tayvan	5.3
32	Meksika	3.18	İspanya	4.31	Malezya	5.01	G. Afrika	5.2
33	İtalya	2.99	Türkiye	3.54	G. Afrika	4.95	Macaristan	5.0
34	Tayland	2.79	İtalya	3.42	G. Kore	4.29	Mauritis	5.0
35	Hindistan	2.28	Arjantin	3.41	Uruguay	4.11	Tunus	5.0
36	Filipinler	2.77	Bolivya	3.40	Brezilya	3.56	Yunanistan	4.9
37	Brezilya	2.70	Tayland	3.33	Romanya	3.44	Çek Cum.	4.8
38	Venezuela	2.66	Meksika	3.30	Türkiye	3.21	Jordan	4.7
39	Pakistan	2.25	Ekvator	3.19	Tayland	3.06	İtalya	4.6
40	Çin	2.16	Brezilya	2.96	Filipinler	3.05	Polonya	4.6
41	Endonezya	1.94	Mısır	2.85	Çin	2.88	Peru	4.5
44			Endonezya	2.65	Hindistan	2.75	Malawi	4.1
45			Hindistan	2.63	Endonezya	2.72	Brezilya	4.0
46			Rusya	2.58	Meksika	2.66	Belarus	3.9
47			Venezuela	2.50	Pakistan	2.53	Slovak Cum.	3.9
48			Kamerun	2.46	Rusya	2.27	Jamaika	3.8
49			Çin	2.43	Kolombiya	2.23	Morocco	3.7
50			Bangladeş	2.29	Bolivya	2.05	Türkiye	3.4

**Kaynak :** Yusuf Ziya Irbeç, **Yeni Türkiye**, Sayı 14. 1997, ss. 1222-1223., Ege İşadamları Derneği, "Türkiye Dünyanın Neresinde", İzmir 1998, ss. 215., Transparency International "Yolsuzluk ve Rüşvetin Uluslararası Boyutu", Transparency International, Corruption Perception İndeks. <http://www.transparency.de/contact/media.taq.html>.



## BİBLİYOGRAFYA

- Aktan, Coşkun Can. **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi 1980-1990 Türkiye Deneyimi**. İstanbul: AFA Yayınları, Temmuz 1992, ss. VII + 143.
- Berkman, A. Ümit. **Az gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet**, TODAİE Yayını, Ankara, 1983, ss.VI+143.
- Dura, Cihan **Türkiye Ekonomisi**, Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 19, Kayseri - 1991, ss. XXVIII+357.
- Olson, Mancur **The Rise and Declines of Nations**, New Haven, Yale Uni. Press, 1982, s. 65-79, pp.VII+273.
- Aktan, Coşkun Can "Siyasal Pataloji ve Siyasal Yozlaşma," **Yeni Türkiye**, sayı 14, Mart-Nisan 1997, 1063-1076.
- , "Dünyada ve Türkiye'de Yolsuzluklar (Yolsuzlukların Ölçülmesi, Ekonomide Serbestleşme ve Demokratikleşme ile İlişkisi Üzerine Bazı Uluslararası Analizler)", **Yeni Türkiye**, Mart-Nisan 1997, s1203.
- Ay, Hakan. "Siyasal Karar Alma Sürecinde Lobcilik", **Yeni Türkiye**, sayı 14, 1997.
- Bardhan, Pranab. "Corruption and Development: A Review of Issues", **Journal of Economic Literature**, Vol 35, September 1997, 1320-1347.
- Baumol, W. J. "Entrepreneurship: Productive and Unproductive and Destructive", **Journal of Political Economy**, Vol 98, No: 5, 1990, 893-921.
- Bayley, David H. "The Effect of Corruption in a Developing Nation", **Western Political Quarterly**, Vol. 19, No: 4, 1966, 719-732.
- Berkman, A. Ümit. "Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar", **Siyasal Bilgiler Dergisi**, Cilt LXIII No: 34, 1988, 59-77.
- Bhagwati, Jagdish N. "Directiy Unproductive Profit-Seeking (DUP) Activities", **Journal of Political Economy**. Vol. 90 No: 5 Ocetber 1982.
- Buchanan, James M. "Rant Kollama Kâr Kollama", (Çev. Aytaç Eker), Edit. C.Can Aktan- Aytaç Eker **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, , Ankara 1994
- Çingi, Selçuk. "Yolsuzluk Olgusu ve Ekonomik Analizi Üzerine Notlar". **Hacettepe Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt 12, 1994, 1-18.
- Çulpan, Refik. "Bürokratik Sistemin Yozlaşması", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1980, 31-45.
- Demir, Fikret. "Yolsuzluk ve Kalkınma", **Maliye Dergisi**, Agustos 1998, 90-99.
- Dwivedi, O.P. "Bureaucratic Corruption in Developing Countries", **Asian Survey**, Vol 7, No: 4, 1967, 245-253.
- Eken, Musa ve M. Lütfi Şen; "Yönetimde Yozlaşmaya Karşı Yönetimsel Etik ve Açıklık," **Yeni Türkiye**, sayı 14, 1997,



- Ergün, Turgay "Yönetimde Yozlaşma Olgusu Üzerine," **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, Mart 1987, 24-30.
- Kip, Ergün "Türkiye Ekonomisinde İç Ticaret Hadleri", Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Tarım Haftası 1987, Sempozyum, Ankara 6-7 Ocak 1987, 16-55.
- Klareven, Jacop van. "Yolsuzluk Kavramı", (Çev. Aytaç Eker), Edit. A. Eker ve Coşkun Can Aktan; **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Ankara- 1994, 3-7.
- Kumar Raji Sah and Joseph E. Stiglitz; "The Economics of Price Scissors" **The American Economic Review**, vol 76, no: 5, December-1986, s.1197,125-138.
- Kurer, Oskar. "Kollama, Yolsuzluk ve Kaynakların Dağılımı", (Çev. Metin Meriç), Edit, A. Eker- Coşkun Can Aktan; **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Ankara- 1994, 31-48.
- Laband, David.N.and J.P. Sophecleus, " The Social Cost of Rent Seeking: First Estimates", **Public Choice**, Vol 58, No. 3, 1988.
- Leff, Nathaniel H. "Economic Development Through Bureaucratic Corruption", **American Behavioral Scientist**, Vol. 8, No: 3, 1964, 8-14.
- Marican, Y. Mansoor " Corruption and Violence" **Philiphine Journal of Public Administration**, Vol 15, No: 1, 1971, s.25, 21-30.
- Mauro, Paolo. "Why Worry About Corruption", **IMF Work Paper**, Economic Issues, no 6, 1997, 1-8.
- McCallum J. ve A. Blais; "Government, Special Interest Groups and Economic Growth", **Public Choice**, Vol 54, 1987, s.6
- Mkabu, John Mukum. " Bureacratic Corruption in Africa: The Futility of Cleanups", **Cato Journal**, Vol 16, Spring/Summer 1996, 99-119.
- Nye, Joseph S. " Corruption and Political Developoment:A Cost- Benefit Analysis," **Amarican Political Science Review**, Cilt 61, (Haziran 1967), 417-427.
- Osterfield David. "Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma ". Çev. Coşkun Can Aktan, (Edit.) A. Eker ve Coşkun Can Aktan; **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Takav Matbaası, Ankara- 1994, 25-30.
- Shleifer A. and R.W. Vishny, "Corruption", **The Quarterly of Economics**, August, 1993, 599-617.
- Şaylan, Gencay "Toplumsal Değişme, Yönetmel Bozulma ve Yolsuzluk", **Amme İdaresi Dergisi** Cilt 8, Sayı 4, 1975, 3-18.
- Tekeli İlhan ve Gencay Şaylan, "Rüşvet Kuramı", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3, 1974, 93-113.
- Tollison, Richard D. "Rent Seeking: A Survey", **Kyklos**,1982.

Vedder R. and L. Gallaway; "Rent - Seeking, Distiributional Coalition Taxes, Relative Prices and Economic Growth," **Public Choice**, Vol 51, no: 1, 1986, 93-100.

Waterbury, John "Corruption, Political Stability and Development: Comparative Evidence from egypt and Maracco", **Government and Opposition**, Vol 11, No: 4 1976, 426-443.

Yılmaz, Şiir. "Rant Arayışları ve Demokrasi," **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: XXII, sayı:206-209.

Transparency International, "Facts and Figures on Corruption 11 Questions Most Frequently Asked by Journalist", 1999,3-1 [http://www.transparency.de/contact/media\\_taq.html](http://www.transparency.de/contact/media_taq.html). 20 /02 /1999.

World Bank, " Corruption and Economic Development" **Working Paper**, <http://Worldbank.org>. 20. 02 1998.

-----,"1997 Word Development Report", <http://www.worldbank.org./html/extdr/corrptn/corruptn.pdf>., 23.02.1999.

-----,"Helping Countries Combat Corruption: the Role of the World Bank," Corruption and Economic Development, **Work Paper**, 1999, <http://www.worldbank.org./corruption and development .htm>., 23.02.1999.